

549/1945-46 bksz.

S Z E G E D I S Z I N H Á Z I K U L T U R A É S D R Á M A I R Á S
.....

F E J L Ö D É S T Ö R T É N E T E .
.....

Bölcsezdoktori értekezés a magyar irodalomból.

S z a b ó M a r g i t .

A SZEGEDI SZÍNHÁZI KULTÚRA ÉS DRÁMAÍRÁS

FEJLŐDÉSTÖRTÉNETE.

A SZEGEDI SZÍNHÁZTÖRTÉNET;

Ha a szegedi színházszás fejlődéstörténetét akarjuk vizsgálat tárgyává tenni, elsősorban Szeged kulturális légkörével kell megismerkednünk a századok múlása folyamán. Így azután ebbe a kulturális környezetbe, amit Szeged fogalma az egyes korszakokban jelent, könnyebben bele tudjuk illeszteni a szegedi színházszás történetét. Vizsgálódásaink kezdeti fokán ugyan még nem járhatunk szilárd talajon, még nem támaszkodhatunk írott följegyzésekre, azonban az előszóban fennmaradt néphagyományból következtetve, analógiák alapján egészen a középkorig visszaterjedhet vizsgálódásunk határa. Ezen a nyomon visszakövetkeztetve a középkori misztérium játékokban kell a szegedi színházszás gyökereit keresnünk. A fejlődés következő állomása az iskolai színház, közelebbről meghatározva a piarista iskoladráma. A világi színházszás ebből a talajból táplálkozva sarjadt ki és a múlt század elején kezdte bontogatni szárnyait Szegeden. Ettől kezdve mind a mai napig sok küzdelem és viszontagság közepette mint a nemzeti kultúra hordozója világoskodik nemcsak magának a városnak, hanem az Alföldnek is, amint Szeged maga is az Alföld kulturális fókuszsa. Sőt a legújabb időkben a szabadtéri játékok megrendezésével a szegedi színházszás túlő már a közvetlen környék határain is, országos jelentőségűvé válik, nemzeti kulturhivatást tölt be, sőt a nemzeti határokat szétfejtve a külföld felé is megtalálja az utat hiveket szerezve a magyar színházi kultúrának.

1. SZEGED KULTURÁLIS LÉGKÖRE;

Szeged ősi település, már a honfoglalás előtt hét kultúra virágzik itt. A pogánykori Szeged emlékei csak a népköltészetben maradtak fenn. A város neve először 1199-ben jelenik meg a magyar latin-nyelvű oklevelekben. A középkori Szegedet, amely akkor még szin-magyar lakosságu, virágzó mezőgazdasági kultúra jellemzi. Föl kell tennünk, hogy az európa-szerte elterjedt misztériumjátékok, amelyek a templomi kultuszhoz kapcsolódtak, Szegeden is virágzottak. Bár erre közvetlen bizonyítékunk nincsen, de a népi hagyományokból visszakövetkeztethetünk. IV. Béla emeli Szegedet szabad királyi város rangjára. Szeged már a 15. században is az ország tekintélyes városa mezőgazdaság, ipar és kereskedelem tekintetében. Az első szegedi magyar nyelvemlék 1516-ból való. A város történetében nyomot hagy a görög bizánci misszió, a bencés, a ferences és domonkos szerzetesrendek működése. A Szentlélekről nevezett szegedi premontrei apácakolostorból származik a Lányi és a Szegedi Kódex a 16. századból. Ettől kezdve a ferences kolostor lesz a szegedi szellemi élet középpontja, bár a mellett a főlvárosi domonkosok kulturális hatása sem kicsinyelhető le. A külföldi egyetemek anyakönyveiből megállapítható, hogy a 16. sz.-ban a bécsi krakkai, párisi, heidelbergi, bolognai, egyetemek magyar hallgatói közt szegediek is szerepelnek. Innét is látszik, hogy már ekkor pezsgő szellemi élet van Szegeden. Ebből a korból már több szegedi író, költő és tudós neve maradt fenn. Az első drámai emlék is ebből a korból való. Szegedi Lőrinc "Theophania"-ja. Ettől kezdve mind gyakrabban bukkan föl egy-egy szegedi irodalmi emlék, amely a humanista, a barokk Szegedre vet világot. A török hódoltság alatt irodalommal alig találkozunk, csak a népköltészet virágzik. A török kiűzése után műveletlen a magyar föld és lélek egyaránt. Anyagi és erkölcsi süllyedés súlya nehezedik az éledő népi erőkre. Az elnéptelenedett városba német bevándorlók zudulnak, akik hamarosan ellepik az

part. Is a kereskedelmet, s a német kultúra propagáló eszközeként megszólaltatják Szegeden a német színházat. Mindaddig az oktatásügy kizárólag ferencrendiek kezében van. Egy bizonytalan följegyzés szerint amelyre Józsi Döme hivatkozik, a ferencrendiek iskolájában is tartanak már iskolai színjátékokat. Bizonyos azonban csak az, hogy a 18.-ik század elején Szegeden megtelepedett piaristák iskolájában kezdődnek az iskolai színjátékok, amelyek kezdetben latin, később német és magyar nyelvűek. Ekkorra már a múlt század végén ide telepedett német polgárság megannyarodott, de e mellett a német nyelvet nem felelt el. A piarista iskoladról a előadásainak nagy társadalmi jelentősége van Szeged kulturális életében s legfőbb hivatása abban áll, hogy előkészítse a talajt a világi színháznak. A magyar színházat a 19-ik század elején kezdi bontogatni szárnyait Szegeden. Ekkor még erős versenytársa a német színházat, sőt később szerb színházat is próbál Szegeden hódítani, de nem talál kedvező talajra. Ugyanis a koráronlat hatása alatt a nemzeti érzés mindinkább fokozódik a szegedi polgárságban, s az idegen betelepülők is erős iramban magyarosodni kezdenek. Szeged eleven népi erejének izzása szükségképpen magába olvasztja már a második nemzedékben a betelepülteket. Ilyen asszimilálódott dalmát család sarja Dugonics András, akit izzó magyar hafiúság jellemez. Az ő drámái jelentik Szegeden az átmenetet a piarista iskolai színjátéktól a világi színjátszáshoz. A német színházat így mindinkább háttérbe szorít, s a magyar nemzeti játékszín mind nagyobb tért hódít. Gyakori a Nemzeti Színház művészeinek vendégfölliépte, sok eredeti bemutató kerül színre a szegedi színpadon, virágozik az operakultusz és a népi kultúra. A gazdasági és a szellemi élet minden területén nagy reformviharok izzanak már a század elején a szegedi talajon, amelyek főképpen Széchenyi előfutárjában, Vedres Istvánban öltenek testet. A reformer izzó hazafias szelleme itt is átítatja az élet minden megnyilvánulását. A színház is politikai tribüné lesz és nemzeti hivatásához az abszolútizmus korában is hű marad, bár minden eszközzel gáncsolják. Így lesz a színház azokban a nehéz időkben a magyar szó menedékhelye s a magyar nemzeti szellem bástyája. Mind több szegedi drámairól tűnik föl e század folyamán s mind határozottabb arcot ölt Szeged színi kultúrája. Az első szegedi ujság a század közepén jelenik meg, s a 30-as évektől egymás után jelennek napvilágra a különböző szegedi napilapok. A század vége felé a szegedi néprajzkutatás is hivatott művelőre talál Kálmány Lajosban, aki a fölbecsülhetetlen értékű munkája századunkba is átnyul. A színház a 20-ik században Szegeden anyagi nehézségekkel küzd, s a világháború és a követő súlyos évek hatása alatt egészen a 30-as évekig válságos a helyzete. A szegedi irodalom azonban ezekben az évtizedekben büszkélkedhet nagy nevekkel, mint Tömörkény István, Móra Ferenc, Juhász Gyula. A színház is lassan kezd magára találni, s Szeged előtt nagy nemzeti és művészi hivatásának perspektívái bontakoznak ki. Szeged színi kultúrája is megtalálja izzó rendeltetését, amelyre a szabadtéri játékok tanulsága ösztönözte rá, hogy az Alföld magyar kultúrájának gyújtópontja, egészséges és szertelülkötő szíve legyen.

I. MISZTÉRIUMJÁTEKOK.

A szegedi színjátszás gyökerei legalább is a középkorig nyúlnak vissza. Bár erre vonatkozó írásos följegyzés nem maradt ránk vagy legalább is nem került napvilágra, minden okunk megvan föltételezni, hogy a középkori misztériumjátékok melyek nemcsak Európaszerte, hanem hazánkban is elterjedtek, Szegeden is virágoztak. Minthogy ezek a misztériumdrámák a templomi kultuszhoz kapcsolódnak, föl kell tételeznünk, hogy Szeged keresztény liturgiájából s vallásos népi szelleméből ugyancsak sarjadnak misztériumdrámák. Ebben a föltevésben megerősít bennünket az a tény, hogy a szegedi dramatikus népi hagyományok minden bizonyosan e középkori misztériumjátékok nyomait őrzik. Legnépszerűbb s egyben legelterjedtebb népi szokás Szegeden a betlehemezés. A fejlődés egyik változata szerint eleinte a papok jártak pedig a hívek alakították a szerepeket. A játék színhelye eleinte a templom, ~~ahol~~ ami a betlehemezők öltözetéből is látszik, később pedig a hívek

alakították a szerepeket. A játék színhelye eleinte a templom, ami a betlehemezők öltözetéből is látszik, később pedig a hivek otthona. Elsősorban a ferencesek érdeme, hogy a kezdetben latin nyelvű misztériumok hamarosan magyarra és népivé váltak. A Szentcsalád szálláskeresése szintén ismeretes népi szokás Szegeden. Ez is a középkori misztérium drámák egyik jelenetének maradványa. Az országsszerte elterjedt népszokás "Jézus keresése", mely Szeged környékén sem ismeretlen, szintén a középkori husvét-i misztérium játékok maradványa. Ugyanez áll a pünkösdölés népi szokására is, amely már csak halvány töredéke a középkori misztériumdrámának. Mindez adatok alapján visszakövetkeztetni lehet csak a középkorra, amely bár írott emléket nem hagyott ránk Szegedről, analógiák alapján azonban bepillantást enged színi kulturájába, amely egyben a szegedi színjátszás kezdetéhez vezet vissza, s a szegedi színi kultúra gyökereire mutat rá.

III. Piarista iskoladrámák.

Szegeden az iskolai drámajátékok művelése a piaristák nevéhez fűződik. 1715-ben Temesváry János szegedi főbíró Kecskeméten végig nézi a piaristáknak egyik drámajátékát, s ezen föllelkessülve elhatározza, hogy a piaristákat Szegeden is letelepíti. Ebben az időben már a város patronus urai körében is megnyilvánul az az óhaj, hogy a polgárság szórakoztatására s egyben a közművelődés szolgálatára színház emeltessék. Ennek eredményeként III. Károly 1719. máj. 21-én kelt szabadalmi levele megadja Szeged városának színház létesítésének a jogát, amely abban az időben csaknem páratlan a hazai színügy történetében. A hatóság a következő évben meghívja a piaristákat a városba, akik 1720. júl. 21-én érkeznek Szegedre, s gimnáziumukat 1721. őszén nyitják meg, amely Délmagyarország legelső középiskolája. A piaristák letelepítése adja meg a lehetőséget a szegedi színjátszás kibontakozásának. Már 1722-ben megkezdődnek a piaristák iskolai drámajátékai. Az iskolai színjátékok kora Szegeden 1782-ig tart, azután hanyatlásnak indul az iskoladráma. Ez idő alatt k. b. kilencven darab kerül színre. Többnyire nem is igazi drámák, hanem iskolai gyakorlatok epikus keretben. A tanításra szánt darabok szigorú, meghatározott poetikai szabályok szerint készültek, a szórakozásra szánt darabok formája azonban teljesen kötetlen. A Szegeden színre került drámajátékok címe többnyire allegorikus vagy pedig bizonyos tendenciát mutat. Tárgyukat legnagyobb részben a Szentírásból, a klasszikus ókor világából, vagy egykorú német drámákból merítik. Részben eredetialkotások, részben fordítások és átdolgozások. Nyelvük kezdetben latin, később magyar is. Szeged kulturális életében elsőrendű szerepet játszanak. Ezek a szegedi talajon virágzó piarista iskoladrámák egészen új szellem megtestesítői, nagy, hősi események hordozói, a heroikus barokk életérzés kifejezői. A szegedi színjátszás történetében a piarista iskolai színjátékok jelentős szerepet és egészen különös hivatást töltenek be, amelyet a fejlődés további iránya is igazol.

1. A z e l ő a d o t t d a r a b o k :

A műsor vegyes. Misztériumok s klasszikus tárgyú témák egyaránt szerepelnek. A drámákat rendszerint a poetika vagy retorika tanára maga írja osztálya számára, ha pedig klasszikus szerző művére esik a választás, az iskolai színpadnak megfelelően átdolgozza. A tanár legfőbb törekvése az, hogy pedagógiaiailag kihasználja a témát, hogy erkölcsi tanulságot hozzon felszínre a darabból. Az egyszer már előadott játékot nem tűzik műsorra, s a más intézetekben bemutatott drámákat sem adják elő. Ebből következik, hogy a Szegeden színre került iskoladrámák közvetlenül kizárólag a szegedi színjátszás fejlődésének dokumentumai.

Reizner följegyzése szerint többnyire hármas vagy négyes "Pásztori szóváltások" kerültek előadásra latin nyelven.

Császár Elemér, Lugosi Döme, Prónai Antal és Szmollény Nándor kutatásai alapján a következő piarista iskoladrámák előadása állapítható meg Szegeden:

✓Lugosi Döme: A piaristák szegedi drámajátékai. Szeged 1930.

Prónai Antal hagyatékából Császár Elemér: A kegyesrendiek magyarországi iskoláiban 1670-1778. előadott drámák jegyzéke. Irodalomtörténeti közlemények, 1915. Szmollény Nándor: A szegedi magyar színház százados története Budapest, 1906 ✓

Péchy Domokosnak két szegedi szomorujátéka maradt fenn: "Koháry István" és "Szapáry Péter". Mindkettő kiemelkedik a kor iskoladrámái közül.

1722-ben: "A balog Mutius, aki nem balkeze, vagy a haza szolgálatában törhetetlen vitézségű Mutius" című darab került színre Szegeden Péchy Domokostól.

1729-ben: "Ixioni szerencse farsangkor" /bohózat/.

"A bűnnel vádolt Themis" /komiko-tragédia/

"A tiszta lelkiismeret diádala vagy Leó kiragadása isteni kegyelemmel az oroszoknak torkából".

"Az asszony uralom szerencsétlen volta".

1730-ban: "Testvérek közt ritka az egyetértés, vagy Béla-mettest megöli öccse".

"Jézus Krisztus Urunk születése".

1731-ben: "A vakvezető árva Sándorról".

"A virágok közt legmaradandóbb a babér, vagy a sors változásait nem ismerő Mars dicsősége".

"Az élet boldogság, akár fény, akár kereszt".

"Kitüntetés a halál után, kiló perzsiai püspök által példázva".

1732-ben: Péchy Simon ismeretlen című drámája.

Ismeretlen szerzőtől Szent Lászlóról szóló

1733-ban darab.

1733-ban: "Aristus jámborsága"

"Az erény ragyogó tükre"

"Magán-ember mint a közjó védője".

1735-ben: "Dionysios, Dio és fia Aris"

1736-ban: "Fülöp és Pausanias".

"Szent Vitus vértanu".

1742-ben: "Ártalmatlan csalárdtság és álnokság, Maurus és Axanius milánói hercegekről".

"Az irigységen diadalt ülő hűséges Belizárról

1743-ban: "A szőlőművelőkről".

1744-ben: "A felesége és fiai által meggyilkolt falusi Jócáról".

"A szenvedő Krisztusról".

"Perseus háboruja Phineus ellen".

"Szent Katalin vértanuról vagy eljegyzések a hitben".

1745-ben: "Ifjak könyörgő küldöttsége az apuliai Trójának ostrom alóli felszabadításáért".

"A hit és szüztisztaság áldozata, vagy szent Pelagius akit Abdaramenus kordovai király Krisztus követéséért megöletett".

1746-ban: "Rezináld bolgár király, akit édes apja megvakíttatott".

1747-ben: "Tomyris szittyia királynő, aki fia elvesztését Cyrus perzsa király megöletésével bosszul-

1748-ban ta meg".

1748-ban: "Az emberek pestise a nagyravágyással járó hűtlenség".

"A bűnös bosszu más bosszujának szülője".

"Mars az új élet szerzője, vagy Szent István király második háboruja Gyula erdélyi fejedelem ellen";

"Az uralkodói jogot védő vitézség, mikor Béla testvére trónját elfoglalta, Salamonnak, I. Endre fiának elűzésével".

- 1749-ben: "A nagybőjtben vagy Krisztus Izsák alakjában".
 "Corvin János kormányzó a kereszt seredelmével kiszabadul a rablók közül".
 "Letette a hatalmasokat trónjukról, ami I. Bajazeth török császárral és Tamerlan nagy tatár kánnal történt".
- 1755-ben: "Plautus: "Aulularia":
 Plautus: "Menaechni".
 Tarnóczy Simon ismeretlen című darabjai.
- 1756-ban: Plautus: "Pseudolus"
- 1757-ben: Ismeretlen szerzők drámái és vígjátékai.
- 1758-ban: Perczel Imre: "Adakozó öregekről és a fősvény ifjuról".
 "Barthulf és Austherta".
- 1762-ben: Dugonics ismeretlen magyar vígjátéka
- 1767-ben: Karaba József piarista iskolai drámája
 Kalazanti Szent József életéből vett jelenetek
- 1768-ban: "A barcelonai lázadást Szent Atyánk lecsendesíti"
 "A hunok Magyarországra jövetele"
 "II. Lajos tettei".
 "Mária Terézia némely cselekedete".
 "Themistokles ifjúkori élete".
 Lengyel Domokos: Kalazanti Szent József élete"
 "Armenius elpusztítja Quinctilius Varust három légiójával".
 "Szent Atyánknak gyermekkorában az ördöggel esett viaskodásai".
 "Kalazanti Szent József".
- 1769-ben: "Menaechni" / Plautus átdolg./
 "Captivi" / Plautus után/
 Hájos Gáspár vígjátékai.
- 1770-ben: Benyák Béla "Joász, Judeának királya"
 "Mostellária" / Plautus átdolgozás/
 "Captivi: Plautus átdolgozás.
 "Stilicho" Plautus átdolgozás
- 1777-ben: "Plautus " Mostellária"
 "Menaechni"
 "Stilicho"

a. Tárnya:

A Szegeden színre került piarista iskolai színjátékokat műfajuk szerint, már amennyire lehet velük kapcsolatban műfajról beszélni, három nagy csoportra osztjuk: misztériumok, tragédiák és vígjátékok. Tárnyuk szerint előggé változatosak. Egyrészt a Szentírásból veszik témájukat / Pl. "Jézus Krisztus Urunk születése", "A szőlőművelőkről", "A szentvédő Krisztusról", másrészt a szentek, vértanúk életéből / Pl. Kalazanti Szent József élete", "Szent Vitus vértanu", "Szent Katalin vértanuról" / továbbá erkölcs nemesítő történeteket dolgoznak föl / Pl. "A tiszta lelkiismeret diadala" "Aristus jámborsága". A magyar történelemből is merítenek témát / Pl. "Kohány István", "Szapáry Péter", "Szent László" "Az uralkodó jogot védő vitózsza" / s a klasszikus ókorból is / Pl. Perseus hőbörője Phineus ellen" "Themistokles ifjúkori élete" "Armenius elpusztítja Quinctilianus Varust három légiójával" / Klasszikus szerzők műveit átdolgozva nyújtják, különösen Plautus kedvelt / Pl. "Menaechni", "Mostellária", "Pseudolus", "Aulularia" / A tárgyválasztásban a szerzőt, fordítót, illetőleg átdolgozót az a szempont vezérli elsősorban, hogy erkölcsi tanulságot alkáljon ki a darabból. Ez a morális tendencia nyilvánvaló is minden egyes drámában s nem egyszer a költőiség rovására megy, már amennyire az iskoladrámákban erről mai értelemben beszélni lehet.

b. Eredetisére.

A szegedi piarista iskoladrámák legnagyobb részét nem eredeti alkotások, hanem fordítások, illetőleg átdolgozások. A kor az eredetiségre a szerzői jog fogalmát nem ismerte. A szerzők témájukat

többször e y már meglévő külföldi darabok veszik, sőt leghézsör a földolgozás módjában is radeszkodnak a forrásukhoz, a y, ho y könnyen pírhusarba lehet állítani a darabot az eredetivel. Ha kiindott fordításról van szó, azt sem lehet a mai értelemben venni. Ugyanis a kor a fordítónak meglehetősen szabad kezét enged ugyanarra, ho y az iskolai színjátékokkal kapcsolatban inkább lehet átdolgozásokról, mint mai értelemben vett fordításokról beszélni. Különösen kedvelt író Plautus, akinek több drámáját dolgozzák át a piarista tanárok és adatják elő a szeredi iskolai szinpadon. Mindezt egybevetve látjuk, ho y a piarista iskoladrámák szerzői nemcsak ho y nem adnak eredeti darabokat, hanem a legkevésbé sem törekszenek mai értelemben vett eredetiségre, ami azzal magyarázható, ho y az a törekvés céljukon kívül csak

C. Nyelve.

A piarista iskoladrámák Szegeden kezdetben kizárólag latin nyelvűek, mintho y a kitűzött didaktikai célnak ez felel meg. A közönségnek mégsem egészen idegenek, mert a művelt polgárság ért latinul, bár így nem hozzáférhetők szélesebb néprétegek számára. Később szüksége mutatkozik, ho y német nyelven is adjanak elő iskolai drámajátékokat, ugyanis a városnak számottevő német polgársága is van, amely indokoltá teszi, ho y a tanulók a német nyelvet is gyakorolják. Így szólal meg a német nyelv az iskolai szinpadon. Perczel Imre hamarosan fölismeri annak szükségét, ho y magyar nyelven is megszólaljon az iskolai színjátszás a szegedi szinpadon, mert a magyarnyelv gyakorlását sem tartja kevésbé fontosnak, mint az idegent. 1758-ban adatja elő az "Adakozó öregekről és a fősvény ifjuról" című drámáját, mely az első magyar nyelvű darab a szegedi iskolai szinpadon. Ettől kezdve mind gyakrabban szerepelnek magyar nyelvű darabok a szegedi piarista iskoladrámák között. Különösen nevezetes Dugonics Andrásnak egy 1762-ben előadott magyar nyelvű vigjátéka, melyről azonban kevés közelebbit tudunk. A szegedi piarista iskolai színjátékok nyelv szerint való megoszlása azt bizonyítja, ho y a város egészséges, életerős nemzeti szelleme hamarosan diadalmaskodik a közszellem ellenére az idegen kultúra befolyásán.

2. A z e l ő a d á s o k j e l e n t ő s é g e .

A piarista iskoladrámák előadása jelentős szerepet tölt be a város életében ugyanarra, ho y a 18. századbéli Szeged szellemi arculatába eltörölhetetlenül bevéssődik. Bár az iskolai színjátékok elsősorban tanulmányi célokat szolgálnak, ismeretterjesztő és erkölcsnemesítő célzatuk kiterjed az iskola falain túl. Ugyanis e drámák előadása ritka ünnepi alkalmat jelent itt az Alföld centrumában bizonyos szempontból szellemi-mozdulatlanságban élő magyarság számára. Megmozgatja és egybegyűjti nemcsak magának Szegednek, hanem a környéknek nemességét is, a bemszült és betelepült polgárságot, sőt---különösen, mikor már magyar nyelven is megszólal a szinpadi művészet---a város és a környék parasztságát is. Így kovácsolja egybe szellemileg a drámai élmény Szeged népét s tölti meg annak lelkét a szinművészet iránt való izzó, lobogó lelkesedéssel és így válik Szeged a piarista iskoladrámák által már a 18. században az Alföld szellemi és kulturális középpontjává.

a. Külső képe.

A szegedi piarista iskolai színjátékok előadásának külső képére egyfelől analógiák alapján, másfelől írásos följegyzésekből következtethetünk. Az alkalmilag kiválasztott darabokat a gimnázium növendékei adják elő, akikben a szegedi társadalom minden rétege képviselve van. Ebből egyrészt az következik, ho y a város egész polgársága reprezentál bennük, másrészt pedig csak férfiszereplők játszik a darabokat. A legtöbb drámában nincs is női szerep, s amelyik van is, azt is férfiak alakítják. A darab külső fényére a pompájára vonatkozólag Reiznernek egy följegyzéséből következtethetünk, amely szerint Szeged város tanácsa a piarista iskolai színjátékok kellékeinek és díszleteinek költségeit bökkenőn födözi, amennyiben egy alkalommal nyolc, máskor huszonöt forintot utalványoz az iskoladrámák céljaira. Ez is azt bizonyítja, ho y a szeredi iskolai drámajátékok nem-

csak az élőszó hatalmával, hanem a fényes díszes külső kiállításal is megfogják és elbűvölik Szeged közönségét.

b. Célja alkalmi jellege:

Amikor a piaristák letelepednek Szegeden, a város azt kívánja tőlük, hogy növendékeiket úgy tanítsák meg latinul írni, olvasni és beszélni, mintha anyanyelvük volna; ugyanis a 18. században Szeged magyar, német és szerb nyelvű polgársága között ez az összekötő kapocs. A piaristák vállalják is ezt a feladatot, s minden eszközt megpróbálnak, hogy növendékeiknél eredményt érjenek el. Erre legalkalmasabbnak az iskolai színjáték mutatkozik, amely a nyelvgyakorlásra túl, a nyilvános föllépésben rejlő lémpaláznak is leghathatósabb ellenszere. Így a szegedi piarista iskoladrámák egyrészt a latin nyelvgyakorlás eszközeként tekintendők, másrészt azt a törekvést képviselik, hogy hozzászoktassák a növendékeket a nyilvános föllépéshez. Később a nyelvgyakorlás célja bővül amennyiben a német nyelvtudás is szükségessé válik; így német nyelvű drámák is színre kerülnek. A piaristák hazafias szelleme csakhamar ráébred azonban, hogy az anyanyelv gyakorlása sem kevésbé fontos, s így a latin nyelvűek mellett megszólalnak a magyar nyelvű piarista iskolai színjátékok is. Kettős céljukat, a növendékeknek a latin, német és magyar nyelvben való gyakorlását és a nyilvános föllépéshez való szoktatását mindvégig hiven szolgálják.

Az előadásokat alkalmi jellegűnek kell tekintenünk, ugyanis csaknem minden egyes drámáról megállapítható, hogy bizonyos ünnepélyes alkalommal jelenik meg a színpadon. Egyrészt különböző ünnepek napján kerülnek színre, mint Pl. Szmollény följegyzí, hogy egyik iskolai drámajáték a város egyik védőszentjének, Szent Katalinnak ünnepén kerül előadásra másrészt az iskola előljáróinak s vendégeinek tiszteletére rendeznek iskolai színjátékokat. Lúposi följegyzése szerint a rektor, a házfőnök, az igazgató, a provinciális, a hadsereg magasrangú tisztjei vagy a városi tanács tiszteletére játszanak. Azonban az előadásoknak sem alkalmi jellege, sem didaktikai célzata nem zárja ki, hogy ezen túlmenően a 18. századbeli Szeged életében jelentékeny kulturális hivatást ne töltsenek be.

3. A piarista színház.

Alig hogy megkezdődnek az iskolai drámajátékok Szegeden, már is szüknek bizonyul az intézet falain belül a hely az érdeklődők nagy tömege számára. Mind égetőbbé külön színház fölállításának szüksége. Különösen Deményi László piarista, az ékeesszólastan tanára sürgeti az iskoladrámák számára színház emelését. 1735 tavasszán a várostanácsa magiévá teszi a színház építés ügyét, s átengedi e célra a Tiszán éppen akkor érkező tölgy-és fenyőszállítmányt s így még ugyanazon év augusztus elsejére elkészül a nagyméretű faépület, amely az előadók és a közönség minden igényét is kielégíti. A megnyitó előadás előtt Deményi László latin nyelvű beszéde avatja föl a színházat, amelyben kiemeli a színház szükséges voltát, dicsőíti a város nagylelkűségét s ígéretet tesz, hogy a színházat elsősorban az ifjúság nevelésének és tanításának szolgálatába állítja s többek között így nyilatkozik: "Az ifjúságot elszoktatjuk a remegéstől, a szónoklás, s nyilvános föllépés félelmétől." Hogy hol épült a színház arról, nincs biztos tudomásunk, de valószínű, hogy a gimnázium telkén. Ez az épület szolgálja ettől kezdve az iskolai színjátszás ügyét, de az idők viharát mégsem állhatja sokáig s idővel tönkre megy. Így azután szükségessé válik új színházi épület emelése. Ez a második piarista színház 1755-ben nyílik meg s még évtizedekig szolgálja az iskolai színjátszás ügyét. Ezek a fából összerótt alkotmányok Szegeden a színművészet bölcsői, amelyek a drámai művészet későbbi s mind nagyobb arányu és díszesebb hajlékainak előfutárai.

a. Az írói és rendezői munkakör összeolvadása:

Drámai művek előadásakor mindig nehézséget jelent a rendezés problémája. Ugyanis az író és a rendező rendszerint két különböző személy, s ezért nincs meg mindig a költői mű és az előadás közt a ki-

vénatos harmónia. Ugyanis a rendezőnek teljesen bele kell élnie magát a költő gondolat-és érzés-világába, egészen eggyé kell fornia a darabbal, hogy hűen tolmácsolja a dráma mondanivalóját. A piarista iskoladrámák esetében ezen a ponton nincs probléma, ugyanis az írói fordítói, átdolgozói munkakör itt egybe esik a rendezőivel. A piarista tanárok maguk írják osztályuk számára a darabokat didaktikai s pedagógiai célzattal, vagy bár idegen, de lelki-
leg rokon szerzők célnak megfelelő darabjait fordítják, illetőleg átdolgozzák, s maguk tanítják be növendékeiket a szerepekre, maguk készítik elő a darab előadását s gondoskodnak annak zavartalan lefolyásáról, egy szóval maguk töltik be a rendező szerepét is. Az írói és a rendezői szerepkör így egybeolvadásának eredménye, hogy a piarista iskoladrámák előadása egészen egységes képet mutat s a költői elgondolás és a gyakorlati kivitel közt teljes az összhang.

b. Fönnmaradt szinlapok.

A Szegeden előadott piarista iskoladrámák szinlapjai legnagyobb részt elvesztek. Azonban a piarista rendház évkönyveiből megállapítható, hogy az előadott darabok szinlapjai, már amelyekről föl van jegyezve, honnét valók, Veszprémben, Budán, Debrecenben és Kecskeméten készültek. Jelenleg mindössze kilenc fönnmaradt szinlapról van tudomásunk, amelyek a következők:

- I. Themis rea criminis... Themis királynő bűne. 1729.
- II. Triumphus intemeritate constiencie. A tiszta lelkiismeret diadala, vagy Leó kiragadása isteni kegyelemmel az oroszliánok tor-kából. 1729.
- III. Muliebris imperii infelicitas... Das Weiber Regiment nimt selten ein guts End. Az asszonyuralom szerencsétlen volta. 1729.
- IV. Rara concordia fratrum... Testvérek között ritka az egyetértés, vagy Belametest megöli öccse./valószínűleg/1730.
- V. Nativitas Domini nostri Jesu Christi... Jézus Krisztus Urunk születése. 1730.
- VI. Caeca manu ductio in Alexio populi... A vakvezető árva Sándor-ról. 1731.
- VII. Laurus flos aliis floribus diuturnissima... Die unter andern allerdauerhafteste Lorber Blum, oder Die niemalen unterdruckte Heldenmüthige Tapferkeit... A virágok közt a legmaradandóbb a babér, vagy a sors vagy a sors változásait nem ismerő Mars virágzó dicsősége. 1731.
- VIII. Vita felix sive lux, sive crux... Az élet boldorság akár fény, akár kereszt. 1731.
- IX. Virtus post funera in Milo Persa episcopo... Kitüntetés halál után, Milus perzsiai püspök által példázva. 1731.

Mind ezek a Szegedi szinpadon színre került piarista iskoladrámák szinlapjai Budán készültek Nottenstein János nyomdájában. E budai nyomdában készült többi, s más nyomdákban nyomott szegedi piarista iskolai színjátékok szinlapjait vagy elveszetteknek kell tekintenünk, vagy föl kell tételeznünk, hogy még valahol lappangnak, s idővel talán napvilágra kerülve újabb adatokkal szolgálnak a szegedi piarista iskolai színjátszás történetéhez.

c. A piarista színjátszás hivatása:

A szegedi piarista iskolai színjátszás uttörő szerepet tölt be. Hivatása abban áll, hogy előkészíti a világi színészet útját. Az előadások eredményeképpen a közönség fokozatosan megéri a hivatásos színészet befogadására. Ez főképpen annak tulajdonítható, hogy évtizedek fáradságos munkájával kitermeli azt a nemzedéket, amely kikerülve az életbe, már nem érzéktelen a színművészet iránt, hanem a színi kultúrát kedveli és lelkesen támogatja. Mikor már az iskolai színjátékok kora letűnik, s a hivatásos színészet kezdi bontogatni szárnyait Szegeden, a piaristák keze nyoma még akkor is sokáig meglátszik a város színi kultúráján. Érthető is, hiszen több, mint egy fél évszázadon keresztül ők az ifjuság színi nemes-
rei, belőlük kerülnek ki a drámaírók, fordítók és átdolgozók, hosszú időn át

ők a szellemi élet vezetői s a hivatásos világi színészet első táplálói is. Szegedi viszonylatban különösen Dugonics András befolyása jelentős, sőt mondhatni, döntő fontosságú a hivatásos magyar nemzeti színészet kialakulásában és a színműirodalom fejlődésében. Az ő alakja már túlnőve a piarista iskoladráma-irodalom keretein, az összekötő szerepét tölti be az iskolai színjátszás és a hivatásos színészet között.

IV. A HIVATÁSOS SZÍNÉSZET KEZDETEI:

A szegedi hivatásos színészet kibontakozása a német színi kultúrából veszi eredetét. Kezdetben a világi színészet, a hivatásos épp úgy, mint a műkedvelő, német. Sőt ebből a korból, amelyben hírlap sem volt Szegeden, az sem állapítható meg bizonyossággal, hogy a piarista iskolai színjátékok, vagy a német világi színészet megjelenése volt-e az első. Bár a piarista iskoladrámák előadásáról 1722-ből van az első adat, s a német világi színészet az első megbízható följegyzés szerint csak 1765-ben tűrik föl Szegeden, mégis valószínű, hogy már jóval előbb is járnak német társulatok a városban, sőt az sem lehetetlen, hogy már a piarista iskolai színjátszást megelőzve föltűnnek elvótva. Mikor a budai országgyűlés alatt Kelemen László megalakítja az első magyar játszószíni társaságot, Szeged hazafias polgársága mindjárt fölfigyel s lelkes örömmel fogadja a hírt, remélve, hogy a magyar színi kultúra apostolai hamarosan fölkeresik Szegedet is és megalapozzák annak magyar színpadi kultúráját.

1. Kelemen László társulata.

Mikor Kelemen László 1790-ben kibontja Pesten a magyar nemzeti színészet zászlaját, Szegeden már a város hivatalos nyelve magyar. A magyar színészi törekvések élénk viszhangra találhatnak itt az Alföld szívében, s a város polgársága alig várja, hogy Kelemen társulatának magyar nyelvű s magyar szerzők műveiből összeállított műsorát minél hamarabb élvezhesse. Azonban évtizedek telnek el, míg az első magyar játszószíni társaság megjelenik a szegedi színpadon. Kelemen László 1800 febr. 14.-én tudatja a város tanácsával, hogy társulatával Szegedre érkezik s érdeklődik a színpad és a színházterem bérbeadásának összege felől. A tanács még febr. 27.-én tudatja vele, hogy a színpad bár nem kész még, de hamarosan elkészül, "s ami illeti ennek árendáját, az igen gyenge és csekély fog lenni, mert mi és népeink inkább gyönyörködnek a játéknak szemlélésében és a magyar nyelv s nemzet dicsőségében, mintsem az illető árendának jövedelmében." Kelemen László társulatával még az év tavaszán meg is érkezik Szegedre Nagyváradról s máj. 6-án tartja első előadását az akkor már használaton kívül álló Szent György templomban, melyet azóta le is bontottak, ugyanis a színpad még mindig nincs akkor használható állapotban. Körülbelül egy hónapig játszik Szegeden s műsorát a közönség lelkes érdeklődése kíséri mindvégig. A város levegőjét erősen áthatja és betölti ez a szárnyait bontogató színművészet. A műsort főképen a német drámairodalom táplálja, más külföldi drámák is többnyire német fordításon keresztül kerülnek színpadra. Eredeti magyar darab aránylag kevés szerepel, s szinte érthetetlen, hogy szegedi szereplése alkalmával, hogyan mellőzheti Dugonics darbjait. Műsora különben változatos, de kevésbé színvonalas.

Lugosi följegyzése szerint Kelemen szegedi műsorából a következő darabok előadása állapítható meg 1800 májusában:

- 6-án: Tutorság alól fölszabadult ifju. Vigjáték
- 7-én: Ujmódi bonasztóvő.
- 11-én: Fernandó és Jariko. Opera
- 13-án: Papavály.
- 15-én: Háziörvosság.
- 20-án: Zaida.
- 21-én: Zászlótartó.
- 22-én: Salvári Jankó vagy a falusi vőlegény. Eredeti vígopera.
- 24-én: Artaxéres vagy a hadi szükségére fölálloztatott.
- 25-én: Ítélys király.

26-án: Gyapai Márton.

27-én Havasi juhász legény.Vigopera.

28-án: A testvérek között való ellenkezés.

Szeged közönsége műsorát mindvégig nagy érdeklődéssel figyeli és lelkesen támogatja. Kelemen egész életét a német színészet elleni harcra adozza, amelynek jelentőségét csak most látjuk, t. i. hogy ma kizárólagos magyar színészetről beszélhetünk hazánkban. Kelemen László első szegedi szereplése Szegedet ebben a harcban fegyvertársává teszi s Szeged ettől kezdve még inkább a magyar nemzeti színészet védőbástyája lesz. Kelemen László társulatának szereplése döntő jelentőségű a szegedi színi kultúra történetében. Vele indul meg itt az Alföld középpontjában a hivatásos magyar világi színészet. Mikor Kelemen elhagyja Szegedet, maga Volfordt János József polgármester állít ki részére működési bizonyítványt, amely egyaránt bizonyítja Kelemen társulatának kiváló szegedi szereplését, s Szeged városa finom érzékét és lelkesedését a magyar színi kultúra iránt.

2. W e s s e l é n y i t á r s u l a t a .

A következő állomás a szegedi színjátszás történetében a Wesselényi pártfogása alatt álló kolozsvári játszó társaság szereplése. Vedres István szegedi főmérnök, a lelkes hazafi, akit a magyar nyelv ügye is élénken foglalkoztat, s maga is író színművet, mint a szegedi színügy lelkes pártfogója a városi tanács megbízásából 1803 nyarán levélben keresi föl Wesselényit és kéri, hogy a kolozsvári szintársulat tagjainak egy részét, akik éppen Magyarországra készülődtek, Szegedre is küldene el. Wesselényi hamarosan értesíti a tanácsot, hogy örömmel tesz eleget a kérésnek, s társulatát ősszel Szegedre küldi és egyben fölkeri Vedrest, hogy a társaság ügyeinek intézését vállalja el, „amitől Vedres nem is vonakodott. A kolozsvári társaság ezek után Ernyi Mihály vezetésével szept. 6-án meg is érkezik Szegedre és nyomban meg is kezdi az új város háza előadótermében előadásait. 17 darab előadása van följegyezve, amelyből Szmollény szerint 6 vigjáték, 4 érzékeny játék, 3 énekes játék, 2 opera, 1 szomorú játék és egy hazai játék. Az előadott darabok jegyzéke ugyancsak Szmollény összeállítására szerint a következő:

IX: 6-án: Nevelés formálja az embert. Vigjáték.

IX: 8-án: A helytelen szemérmesség. Érzékeny játék.

IX: K. Patkó János fordítása.

IX: 10-én: Gróf Essex. Szomorú játék.

IX: 11-én: Az epigramm. Vigjáték.

IX: 13-án: Havasi juhászlegény. K. Patkó eredeti darabja.

IX: 15-én: Moritz bátya. Vigjáték.

IX: 17-én: Az önönáldozat. Érzékeny játék.

IX: 18-án: Kontraktus. Opera. K. Patkó János eredeti darabja.

IX: 20-án: A süketnéma. Vigjáték.

IX: 22-én: Tündérek. Énekes játék. K. Patkó János eredeti darabja.

IX: 24-én: Macskási Julianna. Érzékeny játék.

IX: 25-én: Inkle és Járíko. Énekes játék. Patkó János fordít.

IX: 27-én: Második Gaszner. Vigjáték.

IX: 29-én: A napszámos. Érzékeny játék.

X: 1-én: Az égi háború. Opera. K. Patkó János fordítása.

X: 2-án: Zsák meglelte foltját. Vigjáték.

X: 3-án: A haza szeretete vagy nemes Szeged városának a töröktől való elvétele. Hazai játék. Vedres István darabja

A kolozsvári társulat 1806-ban látogat el másodízben Szegedre ugyancsak a tanács meghívására a Wesselényi ajánló levelével. ezuttal is Ernyi vezeti a társaságot, azonban az 1803 évinél ekkor jóval népesebb és jobb erőkből van összeállítva. Reizner följegyzi, hogy a Szegedi közönség tüntető szíveséggel fogadja és látja vendégül a színészeket, a polgárság szinte verseng a vendégekért, amely kétségteljesen nemcsak a hagyományos vendégszeretettel magyarázható, hanem úgy tekintendő

mint hazafias tüntetés a magyar színészet mellett. A társulat egyik tagja Benke József így nyilatkozik a szegedi fogadtatásról: ".....amilyen ujdonság volt nagyobbára mindnyájunk előtt ez a város, éppen olyan ismeretlen, hallatlan és példa nélkül való az a szíves jóakarát, amellyel az odaváló publikum fogadott". Az előadások október közepétől március végéig tartanak. Sok nehézséggel kell megküzdeniök. A színpad csak pusztá cseréptetővel van fődve, ami állandó veszélynek teszi ki a színészek egészségét. A színházteremért is harcolniok kell, ugyanis a bórlo bálak rendezésére kiadja vasárnapokon s nem akarja rendelkezésükre bocsátani. Végül is a tanács dönt, hogy " az erkölcs pallérozódás az egészséget vesztegető tánnál nemes Szeged városában csakugyan előbb való tekintetet --érdemel " s megengedi hogy délután 4 órakor megtartsák a színi előadásokat, ami az este 8 órakor megnyíló bálakat nem akadályozza. Az ezuttal színre került darabokról alig tudunk valamit. A "Hazai Tudositások" " A szegénység és nemes szív", meg " Az embergyűlölés és megbánás" című darabok előadását említi. Ebben az évben Dugonics is ellátogat Szegedre s gyakran érintkezik a színészekkel, akik több darabját a közönség élénk érdeklődése mellett elő is adják. 1807. április 3-án hagyják el Szegedet a tanácsnak érzékeny bucsulevelét hagyva hátra s egyben a legkedvezőbb ajánló levelet nyerve tőle. Ez az Ernyi féle társulat két évvel később 1808-ban, miután Pesten már ujjaalakult, újra játszik néhányszor Szegeden. Ezekről az előadásokról még kevesebbet tudunk. Ha mindezt egybevetjük, látnivaló, hogy a Wesszlényi-féle társulat bár csak vendégként szerepel Szegeden, mégis döntő befolyású Szeged színikulturájának alakulására. Az anyagi mellett az erkölcsi siker sem marad el soha, ami már abban az időben is a magyar nemzeti színészet hatalmas előretörését jelenti itt az Alföld szívében.

3. A z i d e g e n s z í n é s z e t s z e r e p e .

Szeged színházi életében csaknem a 19. század végéig jelentős szerepet játszik az idegen, főkép, a német színészet. A város színházi kulturája kezdetben német. Német társulat szerepléséről bár csak 1765-ből való az első megbízható adat, mégis föl kell tennünk, hogy már jóval korábban megfordulnak német társulatok Szegeden. Nevezetesebb német színtársulatok, amelyek Szegeden játszanak a következők:

1765-ben: Schwertenberger József színtársulata.

1799-ben: Lipp József színtársulata.

1802-ben: Lipp József színtársulata.

1803-ban: Meiner Károly színtársulata.
Schmidt Ferenc színtársulata.

1805-ben: Lipp József színtársulata.

1811-ben: Probst Lipót színtársulata.

1812-ben: Probst Lipót színtársulata.

1816-ban: Willi N. színtársulata.

1840-ben: Schaetzel Lajos színtársulata.

1851-ben: Lederer Lipót színtársulata.

1869-en: Reinmann N. operatársulata.

1870-ben: Weisz Ferenc ballett-társulata

1870-ben: Reinmann N. operatársulata.

1875-ben: Röderer N. operatársulata.

Ezekén kívül még több német társulat játékaáról is tudósítanak a följegyzések, amelyeknek neve azonban homályban maradt, s szereplésükről sem tudunk bővebbet. A német színészet mintegy vetélytársként egészen a 19 század utoljáig végigkíséri Szegeden a magyar nemzeti színészetet. Különben, ha a német színjátszás szegedi sorsát vesszük, szemügyre, igen változatos kép tárul elénk. Mikor a 18. században megjelennek a német bevándorlók Szegeden is, senki sem gondol arra, hogy hódítókkal kerül szembe. Minthogy a város törzslakossága nem adja föl a nemzeti gondolatot s magától értetődő szívóssággal ragaszkodik népi hagyományaihoz, a bevándorlók nem folyamodnak erőszakhoz a germánosítás érdekében, hanem a behizelgő, csillogó német színészetet választják eszközül. Ez az a lassan fokozatosan ható méreg, amely - volt idő, mikor úgy látszott, - elbódítja Szeged magyarságát. Mintha kémrendszerrel dolgozna, mindig olyankor tü-

nik föl a német színészet a városban, mikor a magyar színészet nyenyebb
 kezekben van. A magyar színészet, különösen kezdetben még, nem tudja föl-
 venni a harcot a kiforrott német színművészettel, amely akkor már Európa-
 szerte diadalt arat, s amely állami támogatással terjeszkedik és burján-
 zik el a magyar vidéken. Azonban ez a politikai célzatosság, ez a művé-
 szeti hivatásnélküliség, ez a gyökértelenség már magában rejti a pusztulás
 csiréit, mert ez a szegedi lélektől merőben idegen színészet, ha ideig
 örág sikereket is ér el, a magyar lélek mélyebb rétegeivel szerves kap-
 csolatban sohasem kerül. Már a 19. század első negyedében Szegeden megfor-
 duló német társulatok erősebb támogatásban sohasem részesülnek, bár Sze-
 gednek ebben az időben művelt és gazdag német polgársága van, de a város
 tösgyökeres magyar népének lüktető hazafias szelleme oly intenzív hatás-
 sal van rájuk, hogy az idegen polgárság már ekkor magyarosodásra törek-
 -szik, aminthogy a második nemzedékben már magyarra is válik. A reform-
 országgyűlések hatása alatt már a 30-as évek végén oly erősen buzog a
 szegedi polgárságban, de különösen az ifjúságban a nemzeti öntudat, hogy
 nyíltan fölveszik a harcot a német színészettel szemben, ugyanis ekkor
 már aggodalomkeltő a térhódítása. Ez időben nyílik meg Rókuson a "Hét-
 -pacsirta" nevű mulatóhely, amelynek alkalmas nyári színpada van. A né-
 met színészet szinte kisajátítja ezt magának, míg nem a lelkes szegedi
 jogászfifjúság kiszorítja onnan. Schaetzel Lajos színtársulatát szintén a
 szegedi jurátus Osztrovszky Józseffel az élén, minden követ megmozgatva
 megbuktatja azzal, hogy elvonja a közönséget az előadások látogatásától.
 Miután kiszorítják a német színészetet, a bálakat is magyarokkal helyette-
 -sitik s ezzel hazafias közönséget teremtenek a magyar vándortársulatok-
 -nak. A német színészet e kudarcába bele nem nyugodva néhány csökönyös
 német szegedi polgár német műkedvelő előadásokkal kísérletezik, amely a-
 zonban csak elszigetelt jelenség marad. A szabadságharc gyászos bukása
 után azonban megváltozik a helyzet. A magyar színészet kiszorul a város-
 házi teremből, - ahol a német muzsa kérkedik és kacérkodik, - s csak meg-
 tűrt mostohaként hallhatja szavát a felsővárosi kis kaszinóba összezsú-
 -folva. A hivatalnoki kar viszont mindent fölhasznál, hogy a német előadá-
 sokra közönséget toborozzon, s a német színészek is oly ügyesen forgoló-
 -nak, sokszor a művészetén kívül eső eszközöket véve igénybe, hogy a német
 előadások állandó közönségére tesznek szert, míg a magyar előadások közön-
 sége egyre fogy. A német színészet ledérsege a közérkölcsekre is rombolólag
 hat, de minthogy főképp az alacsonyabb osztályokra épít, a magyar muzsa sze-
 mérme nem veheti föl vele a versenyt, sőt miután ezzel a közönség izlését
 megrontotta, a magyar színészet is ferde utra téved s a színpad régi ma-
 gas hivatását rég feledni látszik. A német előadások egészen orfeumi szín-
 vonalra süllyednek, s a szegedi közönség egészen elkábult a csillogó mezbe
 öltözött idegen áfiumtól. Azonban ez csak átmeneti állapot. Mikor a nem-
 zeti öntudat újra erősödni látszik, a német muzsa taktikát változtatva o-
 peratársulatokkal árasztja el Szegedet, miután kénytelen belátni, hogy a
 német költőkkel nem boldogul. A zene meg is teszi hatását, átütő a siker
 zsuffolt ház nap-nap után, s a hazafias sajtó aggodalmait senki sem veszi
 komolyan. A nemzeti érzés azonban mind hatalmasabb arányokat ölt a 60-as,
 70-es években Szeged polgárságában, úgy hogy mikor 1875-ben egy újabb né-
 met operatársulat próbálkozik Szegeden, teljes részvétlenséggel találkozik
 s anyagilag is sikertelen vállalkozásáról lemondva, hamarosan távozni kény-
 szerül. A magyar és a német színészet közt lefolyó harc Szegeden az ellen-
 ség megfutamodásával végződik. Nem is tér vissza többé a szegedi színpad-
 ra, amelyet véglegesen lefoglalt magának a magyar színművészet, s ezzel vég-
 érvényesen a magyar színházi kultúra szolgálatába állott. A német társula-
 tok szereplésének is megvolt azonban a maga hivatása azzal, hogy a szegedi
 közönség színházkedvelő hajlamát ébren tartották, s ezzel a magyar színpad
 megteremtésének vágyát szították. --- A német színészetén kívül 1815-ben
 és 1863-ban szerb színtársulatok is megfordulnak Szegeden, de csak néhány
 darabot adnak elő s csekély érdeklődést keltenek. A 70-es évek után el-
 vétve olasz, francia és orosz társulatok illetőleg művészek is játszanak
 Szegeden, de ezek inkább a zenei kultúra szolgálatában állván nemzeti szem-
 pontból nem jelentenek veszedelmet, s nagyobb jelentősége sem tesznek szert.
 --- Mindebből kiviláglik, hogy a szegedi színpad kultúrák komoly harcának
 színtere volt a századok folyamán, amely azonban végül is a magyar nemze-

zeti színészet ügyét segítette diadalra s ezzel a szegedi, színi kultúrát végérvényesen a nemzeti gényusz szolgálatába állította.

V. A VÁNDORTÁRSULATOK ÉS A SZÍNÉSZET ÁLLANDOSULÁSA:

Szegeden a hivatásos színészet először vándor-társulatok által jelentkezik. Ezeknek a vándor szintársulatoknak játéka foglalja magában a jövő fejlődés csiréit, amelyek a szegedi színházi kultúra hatalmas arányú kibontakozásának lehetőségét sejtetik. A folyton változó, hol tehetségesebb, hol gyöngébb színészegettesek által nyújtott előadások azonban nem elégíthetik ki a város társadalmát annál is inkább, hogy a színre hozott darabok nemcsak színvonalban ütnek el igen élesen egymástól, hanem időben is meglehetősen egyenetlenül oszlanak el. Ezért szinte kezdettől fogva és minden oldalról megnyilvánul az óhaj, hogy állandósítsák Szegeden a színészetet, amely a színészek anyagi viszonyait tekintve s az előadások művészi színvonala érdekében egyaránt égetően szükséges és fontos. A vándortársulatok vállalkozása és a város erőfeszítése a szegedi állandó színészetért a 19. században zajlik le s ebből a vajdásból születik meg Szeged mélységesen és gyökerében magyar színházi kultúrája.

1. A magyar társulatok váltakozása tizenkilencedik században:

Reizner János, Kulinyi Zsigmond, Szmollény Mándor, Schöpflin Aladár és Lugosi Döme kutatásai alapján megállapítható, hogy a következő magyar szintársulatok fordulnak meg, illetőleg időznek hosszabb-rövidebb ideig Szegeden a Kelemen és Wesselényi-féle társulatok távozása után a 19. században:

- 1816-ban: Láng Ádám szintársulata
- Kilényi Dávid szintársulata
- 1817-ben: Abday Sándor " "
- 1823-ban: Wanza Mihály " "
- 1826-ban: A kolozsvári dráma-és daltársulat töredéke
- 1827-ben: A kolozsvári " " "
- 1828-ban: Kilényi Dávid szintársulata
- 1831-ben: Balla Károly " "
- 1832-ben: Abday Sándor " "
- 1833-ban: Abday Sándor " "
- 1833-ban: Kilényi Dávid " "
- 1834-ben: Kilényi Dávid " "
- 1835-ben: Balla Károly szintársulata
- 1835-ben: Pály Elek " "
- 1836-ban: Abday Sándor " "
- 1837-ben: Abday Sándor " "
- 1838-ban: Farkas József " "
- 1839-ben: Keszi József-Kőrösi Ferenc-Pethő Celesztin-féle szintársulat
- 1840-ben: Komlóssy Ferenc opera és színműtársulata
- 1841-ben: Komlóssy Ferenc " " "
- 1842-ben: Komlóssy Ferenc " " "
- Kovácsi Károly szintársulata
- 1843-ban: Komlóssy Ferenc opera és színműtársulata
- Bartók N.-Egry N.-féle szintársulat
- 1844-ben: Szabó József-Szerdahelyi N.-Komáromy N.-féle operatársulat
- Az erdélyi dalszínház társaság
- Havi Mihály-Szabó József -Szerdahelyi N.féle szintársulat
- 1845-ben: Havi Mihály, Szabó József, Szerdahelyi N. " " "
- 1846-ban: Az erdélyi dalszínház társaság
- Gócs Ede dráma -s operatársulata
- Szerdahelyi N. szintársulata
- Kilényi Dávid-Vesztér Sándor-féle szintársulat
- 1848-ban: Latabár Endre szintársulata
- 1849-ben: Havi Mihály-Szabó József féle szintársulat
- 1850-ben: Latabár Endre -Döme N. féle " "

1851-ben: Latabár Endre-Döme N. féle szintársulat
 Hetényi József szintársulata
 1854-ben: Latabár Endre szintársulata
 1855-ben: Latabár Endre " "
 Ujfalussy Sándor " "
 1856-ban: Ujfalussy Sándor " "
 Havi Mihály-Szabó József-féle dráma-s operatársulat
 1857-ben: Havi Mihály-Hegedüs Lajos-féle " " "
 1858-ban: Hegedüs Lajos " " "
 Szabó József dráma -és operatársulata
 1859-ben: Szabó József " " "
 1860-ban: Szabó József " " "
 Molnár György szintársulata
 1861-ben: Molnár György " "
 Szabó József-Filippovics István-féle szintársulat
 Nyíri György szintársulata
 Takács Adám " "
 1862-ben: Szigeti Imre " "
 Hubay Gusztáv " "
 Láng Boldizsár " "
 1863-ban: Láng Boldizsár szintársulata
 Szabó József Filoppovics István féle szintársulat
 Latabár Endre szintársulata
 1864-ben: Láng Boldizsár " "
 Latabár Endre " "
 Aradi Gerő " "
 Follinus N. operatársulata
 Szathmáry Károly szintársulata
 1865-ben: Latabár Endre " "
 Egy fővárosi vándortársulat
 Sipos N. Szintársulata
 Aradi Gerő " "
 Kocsisovszky Jusztin szintársulata
 1866-ban: Kocsisovszky Jusztin " "
 Follinus N. operatársulata
 1867-ben: Follinus N. " "
 Kocsisovszky szintársulata
 1868-ban: Szathmáry K. " "
 Kocsisovszky Jusztin " "
 Komáromy Lajos daltársulata
 Aradi Gerő szintársulata
 1869-ben: Aradi Gerő " "
 1870-ben: Aradi Gerő " "
 Mosonyi/Mannsberger/Károly szintársulata
 1871-ben: Mosonyi/Mannsberger/Károly " "
 1872-ben: Mosonyi/Mannsberger/Károly " "
 1873-ban: Mosonyi/Mannsberger/Károly " "
 1874-ben: Hubay Gusztáv és Sztupa Andor " "
 1875-ben: Hubay Gusztáv és Sztupa Andor " "
 1876-ban: Hubay Gusztáv és Sztupa Andor " "
 Aradi Gerő Szintársulata
 1877-ben: Aradi Gerő " "
 1878-ban: Aradi Gerő " "
 1879-ben: Aradi Gerő " "
 1880-ban: Aradi Gerő " "
 1881-ben: Aradi Gerő sz " "
 Csóka N. " "
 Erdélyi Marietta " "
 1882-ben: Aradi Gerő " "
 1883-ban: Aradi Gerő " "
 Nagy Vince szintársulata /Állandó színház/
 1884-ben: Nagy Vince " "
 1885-ben: Nagy Vince " "
 Aradi Gerő " "

1886-ban:	Aradi Gerő	szintársulata
1887-ben:	Aradi Gerő	" "
1888-ban:	Aradi Gerő	" "
1889-ben:	Makó Lajos	" "
1890-ben:	Makó Lajos	" "
1891-ben:	Makó Lajos	" "
1892-ben:	Makó Lajos	" "
	Somogyi Károly	szintársulata
1893-ban:	Somogyi Károly	" "
1894-ben:	Somogyi Károly	" "
1895-ben:	Somogyi Károly	" "
	Makó Lajos	" "
1896-ban:	Makó Lajos	" "
1897-ben:	Makó Lajos	" "
1898-ban:	Makó Lajos	" "
1899-ben:	Makó Lajos	" "
	Krecsányi Ignác	" "
1900-ban:	Krecsányi Ignác	" "

Ezek, a 19. században Szegeden megforduló s szereplő szintársulatok igen különböző mértékben és módon hatnak Szeged színházi kultúrájára. Működésük egészen a nyolcvanas évekig párhuzamosan fut az idegen színészi törekvésekkel, míg nem a magyar színészet hazafias lendülete kiszorítja az idegen muzsát a szegedi színpadról. Az egyes társulatok többnyire is szerepelnek Szegeden, némelyek csak igen rövid ideig, mások egész színi idényen, sőt két három színi évadon keresztül, vagy csak a nyári hónapokban. Legtörténik, hogy hosszú ideig nincs hivatásos szintársulat a városban, viszont arra is van példa, hogy egyszerre két szintársulat szerepel. Ahogy Kelemen társulatának előadásaival s a kolozsvári Wesselényi-féle társulat három ízben való szegedi szereplésével megindul a hivatásos színészet a 19. században Szegeden, nagyon változatos és tarka képet mutat. Már kezdetben kiemelkedik Kilényi Dávid és Abday Sándor társulata, mint a német színészet rettegett ellenfelei. Műsoruk duzzad a fiatal magyar művészet erőteljes hajtásaitól s különösen Déryné " ifiasszony" ragyogó szereplései bővölik el a szegedi közönséget s teszik szívvel-lélekkel a magyar nemzeti színészet hívévé. Később Komlóssy Ferenc neve emelkedik ki Szegeden működő színigazgatók közül, aki az akkori magyar nemzeti színészet legkiválóbb művészei vendégszereplésének nyújt teret a szegedi színpadon; köztük föllépteti Egressy Gábort, aki még a város idegenajku polgárait is meghódítja a magyar színművészetnek. A 48-as forradalom előtt Havi Mihály és Kilényi Dávid társulata arat ismét Dérynével komoly sikereket. A magyar nemzeti színészet annyira megerősödött Szegeden, hogy az összeomlás és az abszolutizmus korában sem veszít tért minden elnyomás ellenére sem, s mindig a legkiválóbb társulatok jönnek ezután is Szegedre. Molnár György minden tekintetben kiváló társulata politikai színpaddá avatja a színházat amellyel szemben az idegen hatósági erőszak is meddőnek bizonyul, s a mely a közönség páratlan lelkesedését vívja ki. A nyolcvanas években Nagy Vince és Aradi Gerő társulatai aratnak fényes sikereket s avatják a szegedi színpadot országos viszonylatban is a legkiválóbbakkal egyenrangúvá. A századvég kitűnő színigazgatói: Makó Lajos, Somogyi Károly és Karácsonyi Ignác, akik elsőrendű társulataikkal és előadásaik művészi színvonalával Szeged színházi kultúrájában eltörölhetetlen nyomot hagytak. A 19 század folyamán szereplő kisebb jelentőségű társulatok sem tűntek azonban nyomtalanul el, mert hiszen mindegyiknek megvan a maga sajátos, egyéni hivatása s mindegyik egy-egy láncszemet alkot a szegedi színházi kultúra fejlődésének folytonosságában.

2. A színház épület kérdése:

A szegedi színjátszásnak igen sokáig kényszermegoldásként csak ideiglenes hajlékokkal kell beérnie. Már a 18. század elején fölmerül az óhaj, hogy Szegeden színházat emeljenek. A hatóság küldöttei szorgalmazták is az uralkodónál ezt a kérést, úgy hogy mikor III-ik Károly 1719-ben kiadja Szeged nagy szabaddalmi levelét, megadja a városnak a színház emelés jogát is. Ez a terv azonban a közbe jött nehézségek mi-

[illegible]

Szeged színésze, mondhatni kezdettől fogva nemzeti művészet szellemében állt. 18. században elsőként jelentkező idegen színészet az öntudattal, főzvetve a magyar nyelvű művészetével szembeállítva azt, hogy híveket szerző a színpadi művészet: az öltöztetj, a díszletben a vágyat a magyar nemzeti színészet után, s ezzel előkészíti a szegedi találat a hazai színművészet számára, amely Kelenen László társulatában jelentkezik először Szegeden. Mikor az 1800-ban először városi színház termet a tanács bérbe-adja, a színészet nemzeti hivatását szem előtt tartva, nem mulasztja el a szegedi színpadon az idegen társulatokkal szemben a magyar színészet elsőségét a szerződésben nyomatékkal biztosítani. Mikor pedig az erdélyi játszó színi társaság szereplésének idejében surlódás támad a bérlő és a színház között, minthogy a vasárnapi táncvigalmak miatt a bérlő nem hajlandó a terem vasárnap a színészek rendelkezésére bocsátani, a tanács a színészet nemzeti jellegének tudatában úgy dönt, hogy a színjátszás, "az erkölcs pallérozódása az egészséget vesztegető táncnál nemes Szeged városában csakugyan előbb való tekintetet érdemel", s megadja az engedélyt, hogy a színi előadásokat délután 4 órakor megtartsák, ami nem akadályozza a bálak este 8 orakor való megkezdését. Mikor Láng Adám 1816-ban Szegeden társulatot szervez, a színészet nemzeti hivatásához híven, célja "a nemzeti kultúra virágzására és az anyanyelv pallérozására, nem különben a jó erköltek oktatására tárgyazó theatrale-institutummal, a hazának ezen részében megállapítani.". Már a tizenkilencedik század második évtizedében kifejlődik az az igény, hogy Szeged színészetének nemzeti küldetése túlnyúljon a város határain, s a környező városokat egy kulturális közösségbe összeforvra a szegedi nemzeti színi kultúra az Alföld középponti bázisa legyen. Így lesz Szeged évtizedeken át a magyar nemzeti színészet főtámaszpontja; ahonnan a társulatok kisebb nagyobb kirándulásokat tesznek a környékre. A szegedi színészet erősen nemzeti jellegű különösen az abszolútizmus korában dorombodik ki, amikor a nemzeti kultúra terjesztésén túl a színész lesz a hazafias mozgalom gyújtópontja. A nyolcvanas években már annyira megerősödik Szegeden a nemzeti színészet, hogy már vetélytársra lép a vidéki társulatokkal szembe, s ezáltal kezdve a magyar kultúrát. Mindent azért yre véve világossá válik, hogy a szegedi színészet soha nem csupán a pusztaszínházteremtés célját tartotta szem előtt, hanem mindig irányító cél ön-életet vezetett, s látvány első pillanatától fogva ezt a célt szolgálta, hogy a színművészet hatékony eszközökkel a magyar kultúrát erősítse a népi életben elevektől s felszabadítsa a sokszor elnyert állapotból német befolyás alól. Ezzel föltámasztott színházat tett nemcsak a szegedi, hanem az egyetemes nemzeti kultúrának is.

[illegible]

Már a 30-as években történni kísérletek színi szövetség létrehozására Szabadkával és Torontál vármegyével, azonban Baberczy János csak ráér a felállításra, főként a buzgalomnak ellenőre, nem vezetnek eredményre. A 40-es években újabb kísérletek történni színi szövetség létrehozásával a színészet állandósítására. Balassa Árpád a 80-as években lapcikkében javasolja a színészet állandósítását, s a 90-es években köznyelvi beszédében szóval fel érdekében. Javaslata azzal támogatja, hogy az évről-évre újra szervezett társulatokban nem fejlődhet ki művészi összjáték, s minthogy a színészeknek nyírt egzisztenciájuk nincs, a fővárosi városok vonzza a társulatok legjobb erőit. Ebben az értelemben ma sincs ugyan állandó szintársulata Szegednek, de 1868-ban már lejár a vándortársulatok kora, s Arady Gerő színigazgató társulatával kezdődően állandó szintársulata van megalkotás nélkül a városnak, bár nyáron két-három hónapos szünetet tartanak a társulatok s ez alatt a környező vidéki városokban s községekben vendégszeropelnek. Az igazgatók ugyan két-három évnél tovább nem igen vezetik társulatukat, mégis viszonylag egységes stílus alakul ki a játékban, s a szegedi színészet az állandósulással megtalálja és szolgálni tudja magasabb művészi hivatását.

b. A reformkor és az abszolutizmus színészete.

Bár Szegeden a magyar színészet kezdettől fogva a nemzeti szellem várának bizonyul, nemzeti jellege mégis a reformkorban és az abszolutizmus idején lesz legszembetűnőbb. A 30-as, 40-es években a nemzeti öntudat gyors föllobbanása s fokozatos erősödése Szegeden is érezhetővé válik, ami a színészet viszonyait is érinti. Mind élesebbé válik az ellentét a német és magyar szintársulatok között, s főképp az ifjabb generáció határozottan szembefordul a német színészi törekvésekkel és elszántan a magyar nemzeti színészet támogatására szenteli erejét. Megtörténik, hogy az ifjúság, minthogy másképp nem remél eredményt, a közönséget személyenként, egyenként lebeszéli és visszatartja a német színelőadások látogatásától, s meggyőzi őket, hogy a magyar színészet támogatása hazafias kötelesség. Így a német társulat csakhamar üres színházra talál, s kénytelen eltávozni a városból. A lelkes ifjúság egyben azonban gondoskodik arról is, hogy az eltávozott német társulat helyébe kitűnő, művészi színvonalon álló magyar színészet lépjen, mert célkitűzésében nem elégszik meg negatívummal. A szabadságharc gyászos bukásával azonban megváltozik a helyzet. A magyar színészetet szigorú politikai cenzúrának vetik alá, s valóságos kémhálózattal ellenőrzik. A városházi előadóteremből hatalmi szóval kiszorítják, s a magyar színi muzsa kénytelen a felsővárosi u.n. Kis Kaszinó szűk helyiségével beérni. A látogatottság azonban a zsarnoki államhatalom részéről történő erőszakoskodások, s ráncoskodások arányába nő. A mindentől tartozkodó, mindent visszautasító, legmélyebb érzéseiben megalázott magyarság egyedül csak a színpad iránt vonzódik, mert nemzeti öntudata és hazafiúi szeretete csak ott talál kielégülést, s szinte tüntetően, tömegesen látogatja az előadásokat, s ebben a Bach-rendszer minden nyomása sem tudja megakadályozni. Különösen Molnár György társulatának szegedi szereplésével a szegedi színpad valóban a nemzetiség és hazafiság iskolájává válik, s sok hazafias és társadalmi mozgalomnak a színház lesz kiindulópontja vagy iránymutatója, sőt mondhatnánk, hogy ebben az időben a szegedi színpad politikai jelentőséghez jut. Molnár György mint drámai hős, kiváló, mint rendező ügyes, jóízű és ötletekben gazdag s mint színigazgató pedig áldozatkész, vállalkozó szellem és vakmerő. Nem törődik a cenzúrával, mindjárt első este a "Bánk bán"-nal nyit és óriás lelkesedést és sikert arat. Előadásai mindig izzó, forró hangulattól átfűtöttek s a levegő a kirobbanni készülő lelkesedéstől terhes. Szinte mindennapiak az előadások közben spontán megnyilatkozó hazafias tüntetések, amelyek egész tömegeket mozgatnak meg. Ennek megakadályozására a kormányzat a színház megváltását tervezi, hogy kedve szerint választhassa a színigazgatókat, s a műsort is tetszése szerint szabályozza, ez a terv azonban megbukik azon, hogy a telektulajdonos nőgyellett nem tudnak megegyezni. A tüntetések így tovább tartanak, s a szegedi közönség szívvel-lélekkel támogatja a társulatot. Maga Molnár György véleménye szerint: "soha nem volt és talán nem is lesz oly fényes, oly

lelkesegett színiidénye a szegedi magyar színeszetnek, mint az 1860-61. év volt! "Megtörténik, hogy a színészek vezetésével utcai tüntetés robban ki, .Az ifjúság csatlakozásával zászlók alatt fölvonulnak a városháza elé, s óriási közönséget vonzanak magukhoz. Tüzes hazafias szónoklatok hangzanak el a szabadságról, a hazáról, az elnyomásról, a rabságról, majd hazafias dalok éneklése közben megindul a menet és az állami hivatalokról mindenütt leszerelik a kétfejű sasos cimert. Molnár György mégsem fizet rá erre a hazafiságra, bár a bebörtönözés állandó veszélye fenyegeti, mert a közönség tömegei állnak mellette, s a kormányzat szégyenli bevállalni, mert gyengeségnek tartja a színészettől való alapos félelmét. Az így fölcsigázott nemzeti öntudat a szegedi közönségben a kiegyezés után sem gyengül, s a német színeszetnek a szabadságharc bukása utáni helyzeti előnyét leküzdve, évről-évre visszaszorítva, a magyar nemzeti színeszet büszke lobogóját az elnyomatás éveiben megedzett, megacélozott lélekkel vérső diadalra viszi, hiven Szeged nemzeti hagyományaihoz, a szegedi színi kultúra évszázados tradícióihoz.

c. A művészet küzdelme a színvonalért:

Szeged színeszetének történetében mint valami vörös vonal húzódik végig a küzdelem a művészi színvonalért, a harc a tiszt művészet és talmi csillogás, a művészettől idegen törekvések között. A szegedi közönség alapjában véve, különösen a régibb időben művészi szempontból igen finom érzékű. Ez azonban nem zárja ki, hogy a színeszet történetében ne fordulnának elő a közönség részéről izlésbeli eltérések, mint elszórt, időszakos jelenségek. A szegedi színigazgatók általában minden időben kénytelenek a művészi színvonalat tartani, még anyagi áldozatok árán is, mert különben pártolása aláhanyatlik, sőt meg is szűnik. Erre nem egy példa adódik, mikor egyes igazgatók a második, harmadik idényben már hagyják a nivót súlyyodni, a közönség pártolása egy csapásra meglanyhul, ha ugyan egyáltalán abban nem marad. De az etikailag könnyű fajsúlyu idegen színeszet hatása, alól nem tudja magát mindig kivonni a magyar színjátszás, mert a szélesebb néprétegek különben az idegen muzsához pártolnak, ahol könnyebb szórakozást találnak. A népizés pedig mindig lefelé húzza a művészeteket, s így a színeszetben is a komoly drámai műfajok, s a nehéz operákkal szemben elsőséget ad a csupán szórakoztató s a nézővel, illetőleg hallgatóval szemben szerény igényeket támasztó operettnek. A szegedi színpadot azonban ritkán bár, de a nemzeti színeszet magas hivatását mellőzve, igénybe veszik már a 19. században a művészetten jóval alul eső célok szolgálatára. Így előfordul, hogy a színpad bohócoknak szolgál porondul, majd törpéket léptetnek föl a közönség szórakoztatására, máskor majomszínház, kötéltáncos s a kaucsukember mutatványai keltenek érdeklődést, sőt a Suhr-féle cirkusz is föllép, komédiások, bűvészek, stb. szereplésével. A szorosabb értelemben vett színeszet is időnként megindulni látszik a lejtőn, mind sűrűbbek a könnyű bohózatok, s előfordul, hogy a színészek állatjelmezű öltönek, mikor 1846-ban előadják Nagy Ignác "Állatok gyűlése" című paródiáját, hogy a közönség hanyatló érdeklődését fölcsigázzák. Szuper Károly színi naplójában keserűen jegyzi meg erről, hogy "Az a közönség, amely emberi ábrázattal nem nézett meg minket, hát felkeresett, mint állatokat." Zseniális igazgatók azonban mindig föl tudják emelni az ilyen mélypontról a szegedi színeszetet és igyekeznek megtartani a színház izlésirányító hatását. Némelyek, ha ez nem sikerülnekik, inkább lemondanak, de elveikből nem engednek. Így történik meg azután, hogy a működő igazgatók a tömegizléstől sodortatva sokszor már nem urai a színház művészi színvonalának; mert számukra a komoly és finom izlésű kevesek igénye nem lehet irányadó. Így bár mindig a szegedi színeszet előtt lebeg a tiszta művészi eszmény, eddig csak megközelíthetőnek bizonyult, de elérése mind máig vágyálom.

4. A z i f j u s á g i m ű k e d v e l ő k s z e r e p e S z e g e d s z í n i k u l t u r á j á b a n.

Szeged színeszetének történetén csaknem a múlt század végéig, egészen a 70-es évekig végig-vonul a műkedvelő színjátszás. Sőt ha a piaristák iskolai színjátékait ebbe a kategóriába soroljuk, megállapíthat-

juk, hogy a hivatásos színészetet meg is előzi. A szorosabb értelemben vett műkedvelő színjátszás azonban csak a 18. század végén kezdődik, s a hivatásos színészettel párhuzamosan fut. Szmolányi följe yásse szerint a gimnázium tanulói 1808-ban hét előadást játszanak a városháza előadótermében. a tiszta jövedelmet nemzeti és jótékony célok javára fordítják. Ekkor a nemzeti muzeum és a kórház céljaira engedik át a bevételt. 1815-ből ugyan csak följegyzí Szmolányi, hogy az akkor előadott darab tiszta jövedelmét a tanuló ifjuság a pesti nemzeti színház építésére ajánlja föl. Az ifjuság ezen kívül még több ízben játszik, különösen olyankor, mikor hivatásos színészek nincsenek a városban, s főkép az idegen színészi törekvések ellen-súlyozására és többnyire jótékony célra fordítják jövedelmüket. Bár a piarista iskoladránan nevelkedett, s a gimnáziumból kikerülő ifjuság már a 18. század végétől kezdve színpadra lép, s különösen Dugonics darbjait adja elő és a 19. század első évtizedeiben is elég gyakori a műkedvelő előadás, a műkedvelő ifjuság színpada Szegeden a negyvenes évekkel kezd csak döntő jelentőségűvé válni a város színi kulturájában. A mozgalom a szegedi kaszinóból indul ki, s a szegedi jogász ifjuság viszi a vezető szerepet benne, élén a ragyogó tehetségű Osztrovszky Józseffel. Megalapítják a színkedvelő társaságot, s ettől kezdve ez a lelkes kis csapat van hivatalva Szegeden a színi előadások által a nemzeti érzés lángját szítani és ébren tartani. Maga Osztrovszky rendezi az előadásokat, a színjátzó társaság tagjai pedig: Abrahám József, Babarczy József, Kemény Mándor, Mihályffy József, Palásthyi Pöldi, Skultéty Andor, Szegheő János, Vály Irma, Varga Sándor, Zombori Natália. 1841. november 9-én lépnek föl először Gaál József: "Szerelem és Champagnei" című vígjátékában. A siker kirobbanó. Ettől kezdve követik egymást az előadások, s jövedelmüket nemzetmentő föladatakra fordítják. Így pl. többször játszanak a felállítandó kisdudóvó javára. A játékon túl azonban nyíltan is fölveszik a harcot az idegen színészettel szemben, s a német színészetet nemcsak a nyári színikörből hanem magából a városból is kiszorítják, s egyben bérletek gyűjtésével, a kaszinó és a hatóság támogatásával lehetővé teszik, hogy igazán színvonalas hivatásos társulatok kerüljenek Szeregre. Az abszolutizmus idején a kaszinó ifjusága ismét minden társadalmi réteget átfogó vezető szerepet játszik a város szellemi életében. A színházból indítják meg a harcot az elnyomással szemben. Osztrovszky 1861-ben új műkedvelő társulatot szervez. 1863-ban a szárazságtól sujtott inségesek fölsegélyezésére játszik Szigeti Józsefnek: Viola, az alföldi haramia" című darabját. 1876-ban Tóth Ede: "A falu rossza" című darabját egyszerre négy műkedvelő társulat játssza. Ezzel be is fejeződik a műkedvelő előadások sorozata Szegeden, minthogy a kiegyezés után már fölősslegessé válik a színpadi nemzetvédelem. A műkedvelő színészet ezzel be is töltötte hivatását, amennyiben kiszorította Szegedről a német színjátszást, s közönséget teremtett a hivatásos magyar színészetet képviselő vándortársulatoknak.

VI. A 20. SZÁZAD SZÍNÉSZETE;

Szeged színi kulturája a 20. században, az előző századokhoz képest, egészen elütő képet mutat. Ekkor már nem problema a magyar nyelvű előadás, nincsvetélytárs az idegen színészetben s a vándortársulatok helyébe az állandó színjátszás lép. Ennek az időszaknak igazgatói a következők:

1899-1902: Krecsányi Ignác
 1902-1905: Janovics Jenő
 1905-1908: Makó Lajos
 1908-1918: Almássy Endre
 1919-1920: Baróthy József
 Ocskay Kornél

bizottság

Juhász Gyula
 Almássy Endre
 1920-1923: Palágyi Lajos
 1923-1926: Andor Zsigmond
 1926-1927: Baróthy József
 Faragó Ödön
 Péteray Ernő

1927-1930: Tarnay Ernő
 1930-1931: Kürthy György
 1931-1933: Görög Sándor
 1933-1939: Sziklai Jenő
 1939-1940: Bánky Róbert
 Ihász Aladár

Tolnai Andor
 1940-1942: Kardos Géza
 1942-1944: Bánky Róbert
 1944-1945: Baranyi János

A századfordulón Krecsányi Ignác, majd röviddel utána Janovics Jenő s Liakó Lajos a szegedi színház igazgatói. Az ő korszakuk művészi és műszaki szempontból egyaránt modern színházat jelent. Ebben az időben honosodnak meg Szegeden az operaelőadások; sőt a színügyi bizottság külön támogatása révén a dalművek fölkarolása lassanként a drámai műfajok sorvadásához vezet. Azonban ekkor még jelentékeny a színház nevelő hatása az irodalom és zenekultusz terén, s a társadalmi eseményekkel is élénk kapcsolatban van. - Almássy Endre a drámai műfajokat helyezi előtérbe, bár a várossal kötött szerződés alapján 30 operát is köteles előadni egy év alatt. A művészi színvonal észrevehető fejlődésnek indul. A háború azonban földúlja a színészetet is. A francia városparancsnok kívánságára a megszállás alatt háromtagú bizottság veszi át a színház művészeti vezetését / Baróthi József, Ocskay Kornél, Juhász Gyula / akik hamarosan Almássy Endrének ajánlják föl a vezetést. A várossal kötött szerződés alapján a dalműveket helyezi előtérbe, amelynek eredményeképpen a drámai műfaj háttérbe szorul. Így elveszti lassan a színház izlésirányító hivatását, s az operettekben az olcsó szórakozást hajhászó népi zslés kiszolgálója lesz. Így az igazgató, aki művészi hitvallását fölálldozni nem hajlandó, inkább elhagyja anyagilag szép hasznot nyújtó állomáshelyét. s Palágyi Lajos, mint a drámai művészet rajongója, szintén nem sokáig bírja tartani a kormányt. - Helyét Andor Zsigmondnak adja át; aki mint a zene lelkes híve, műsorában az operának adja az elsőséget. Azon fölül, hogy az operaelőadások számát lényegesen megsaporítja, Szegeden soha nem hallott operákat is bemutat, sőt Mascagni egyik operájának bemutatásával még a budapesti operaház is megelőzi. A népi zsléssel szembehelyezkedve, a szegedi társadalom középosztályára támaszkodva magas színvonalu operaelőadások rendezésével emeli Szeged zenei kulturáját. A drámai műfaj viszont ezzel szemben hanyatlásnak indul, s az sem menti a helyzetet, mikor Baróthi Józsefet maga mellé veszi, mint a drámai előadások vezetőjét, ugyanis ekkor már a közönség egyáltalán nem érdeklődik a prózai előadások iránt. Minthogy a közönséget sújtó nehéz gazdasági helyzet idővel az operaelőadások látogatóit is megtizedeli, nem bírja tovább anyagilag a színház vezetését s a gazdasági válság, minthogy nem akad semmi támogatás számára, őt is elsdorja. - Utána rövid ideig konzorcium irányítja a színházat, amelynek vezetője Baróthi József. - Hamarosan azonban Faragó Ödönt, a kiváló drámai színészt választják meg színigazgatónak, aki áldozatkész munkával s igaz művészi hivatással a drámai művészet emelését szolgálva a népi zslés rohamos sülyedését kívánja megállítani, azonban nem bizonyul elég erősnek, hogy az árral szemben usszék. Lemondása után a város házi kezelésbe veszi a színházat, s intendásul Fodor Jenőt bizza meg. A színház művészeti művezető igazgatója továbbra is Faragó marad, majd Mátray Ernő követi. Minthogy a gazdasági egyensúly hamarosan helyreáll, a közönség igényei megnövekednek, s azt kívánják, hogy a házi kezelés rendszere művészeti szempontból is szárnyalja tul a magánvállalkozás e sikon elért eredményeit. Tarnay Ernő művészi vezetősége alatt a drámai művészet eléggé föl is lendül, azonban a város mégis bizonytalanannak látja a helyzetet, s a következő évben Kürthy Györgyöt állítja a színház élére. Ekkor már Pálffy József az intendáns. Azonban a színház ismét a gazdasági hullámzások áldozata lesz, s a folytonos veszteségeket megsokalva, a város ujra magánvállalkozókkal próbálkozik. ---Görög Sándort választják meg igazgatónak, aki azonban anyagilag hamarosan kimerül, minthogy minden tőke híján fogott vállalkozásába. ---Utóda Sziklai Jenő, aki már lemond a színház izlésirányító

nemesítő hivatásáról s teljesen kiszolgáltatja műsorát és művészetét a szélesebb néprétegek olcsó és könnyű szórakozást kereső igényeinek. Így műsorának zöme operettekéből áll, s a prózai előadásoktól elidegeníti a közönséget. Operettjei viszont a maguk nemében kifogástalanok, összevágó és gördülékeny előadásokat nyújt. A színvonalat azzal próbálja emelni, hogy Szegedet országos jelentőségű dalművek eredeti bemutató színpadává avatja, s így ünnepli Szegeden a közönség Lehár Ferencet és Kálmán Imrét eredeti darabjaik bemutatása alkalmából. Ezzel a szegedi színpad hivatásának új alakját találja meg. Sziklai aránylag hosszú ideig vezeti a színházat, minthogy ügyes üzletember is lévén, a népizésre építi műsorát. --- Az 1939-40-i színtévedben három igazgató követi egymást: Bánky Róbert, Ihás Aladár, Tolnai Andor. Ez már magába véve is mutatja a színház akkori súlyos helyzetét. --- A következő évadra Kardos Gézá-t választják meg színiigazgatónak, aki két éven át küzd a művészi színvonalért. --- Utóda Bánky Róbert iparkodik egyensúlyba hozni a dalműveket a prózai előadásokkal. Operatársulata nem lévén, a budapesti operaház művészeinek vendégszereplésével rendezi meg az operaelőadásokat. A következő évben már önálló operaegyüttest szervez s színvonalas előadásokat nyújt dalművekben és prózai darabokban egyaránt. Sok klasszikus és világhírű szerző művét hozza színpadra, s ezzel közönséget teremt a komoly drámai műfajoknak is. A zenés darabokban pedig nem engedi az operettek túltengését, s az operákon kívül nagyobb részt csak a művészi értékű operetteknek ad helyet. Úgy látszott, hogy a szegedi színpad elérkezik végre hivatásának magaslatára, minthogy ezen az úton remélhettük a továbbfejlődést. Azonban a háború megakadályozta a fejlődés zavartalan menetét. Az 1944-45. évadban Baranyi János kerül a színház lére, az idők vihara azonban szétszórja s anyagi válságba sodorja a közönséget, úgy hogy színházlátogató kedve megcsappan. Így a látogatottság ebben az évben igen gyér. A következő idényben állami kezelésbe kerül a szegedi színház s nemzeti színháznak nyilvánítják. Bár jóslásokba bocsátkozni nem lehet, minden remény meg van rá, hogy ezt a gazdasági válságot túlélve a szegedi színház ismét megtalálja és elfoglalhatja az őt méltán megillető helyet a magyar színi kultúrában.

VII. A SZABADTÉRI JÁTEKOK:

Az első szabadtéri játékot Szegeden 1823-ban tartják a vár udvarán. Ettől kezdve többször játszanak itt a színtársulatok, s ezen kívül az Iskola-utcai Dáni ház kerthelyiségében, a Kossuth Lajos sugáruti Pacsirta-kertben és a vár déli oldalán s az Újszegeden felállított nyári színpadon. Az itt tartott előadások bizonyos fokig szabadtéri játékoknak tekinthetők. Azonban a mai értelemben vett szabadtéri játékok csak 1931-ben kezdődnek. Hont Ferenc színházi rendező, aki hosszabb időt tölt Párisban a kiváló Firmin Gémier mellett, már 1927-ben fölveti az eszmét, hogy Szegeden, minthogy a dómtér architektúrája impozáns keretet nyújtana hozzá, szabadtéri játékokat kellene rendezni. Azonban teljes eredeti magyar, sőt szegedi darabokra vár, nem pedig a külföldi szabadtéri színpadi előadások utánzatát kívánja látni. Főképp moralitásokra, mirákulumokra és misztériumokra gondol, mert ezek harmonizálnak leginkább a környezettel, s foglalják legeszmenyibb hangulati egységbe a közönséget. Sőt különleges, a szegedi lelket tükröző alkotások lebegnek szeme előtt, amint a havi bucsu víziója fölmerül lelkében és megrázkóztatja, hogy "aki ismeri az alföldi nép hitének és képzeletének csodálatos alkotásait, az előtt nyilvánvaló, hogy a szegedi talajon teljes szépségében kibontakozhatik az áhitatos szellemi szabadtéri magyar népszíntéjáték." Az eszme részben 1931-ben indul el a megvalósulás felé, mikor Klebelsberg elrendeli Szegeden a szabadtéri előadások megrendezését. Ez első alkalommal állami kockázatra, a Nemzeti Színház vállalkozásában valósul meg a nagy terv. Voinovich Géza: "Magyar passió" című darabja kerül színre a dómtéren felállított színpadon. Bár a rendezés s a színpad a legkevésbé sem fényűző, mégis átütő a siker, a közönséget egész extázisba ragadja. --- 1932-ben Klebelsberg halála miatt a dómtéren nem tartanak előadást, azonban a Stefánia-sétányon emelt színpadon Hont Ferenc előadhatja Offenbach "Szép Heléna" című operettjét, de a hely nem válik be. A múzeum előtti térről is kísérleteznek, ahol "Az ember tragédiáját" tervezi bemutatni.

ni, azonban tervét elárnyékolják. Nincs vállalkozó sem, anyagi támogatás nélkül. --- 1933-ban a szegedi lapkiadók maguk között létesítenek társaságot, s ennek a felelősségére megrendezik a szabadtéri játékokat. Nagy a város is Somogyi Szilveszter polgármester személyében erkölcsileg támogatja e vállalkozást. A rendezőbizottság "Az ember tragédiáját" tűzi műsorra, s Hont Ferencet bizza meg a rendezéssel. A dóm téren fölállított színpadot Buday György tervezi. Az előadások ez évben is döntő sikert aratnak. --- 1934-ben ugyancsak "Az ember tragédiája" kerül színre a dóm téren Bánffy Miklós próf rendezésében, aki az Oláh Gusztáv által tervezett többsíku színpadon, a bécsi Röbbeling-féle rendezés nyomán hozza színre élenk érdeklődés mellett Hadách remekművét. --- 1935-ben "Az ember tragédiája" változatlan rendezésben kerül színre Fülöp Zoltán diszleteivel, s e mellett még Hubay Jenő "Cremonai hercegid" és a külföldi érdeklődésre számítva Mascagni: "Parasztbécselet" című operáját hozzák színre a dóm téren. Az érdeklődés azonban meglehetősen gyér. Ugyanekkor az újszegedi uszodában létesített színpadon nagy részvétlenség mellett előadják Ercole Morselli: "Glaukos" című mesejátékát. A rendezőbizottság anyagi csődbe kerül, s az ünnepi játékok befejeztével adáz sajtópörök követik egymást. A város közgyűlése méris elhatározza, hogy a szabadtéri játékokat továbbra is megrendezi. A bizottság elnöke Pálffy József polgármester az ügyvezetés élére Szalay Józsefet állítja, s a rendezéssel Janovics Jenőt bizza meg és egyben kiadja a jelszót hogy: "Csak magyar szellemi terméket!" --- Így 1936-ban a műsor a következőképen alakul: Hadách: "Az ember tragédiája", Herczeg: "Bizánc" és Kacsóh-Buttykay: "János vitéz." Ebben az évben ismét nagy tömegeket mozgatnak meg a játékok, ami főképen a "János Vitéz"-nek tulajdonítható. --- 1937-ben ehhez a műsorhoz Berczeli Anzelm Károly "Fekete Lária" című misztériuma járul Antos Kálmán kísérő zenéjével, azonban nincs meg az átütő sikere, amiben az előadás a hibás. Az idő rövidsége, a propaganda elégtelen volta anyagi deficithez vezet. Szalay elhalálozásával Szabó Géza veszi át az ügyvezetést. --- Az 1938-as műsor Puccini "Turandot" című operája olasz vendégművészekkel, Kodály: "Háry János" című dalműve az operaház vendégszereplőivel, "Az ember tragédiája" Kiss Ferenc rendezésében, Herczeg: "Bizánc" című drámája s Ujházi György: "István király" népe című színműve. Bár különösen a Turandot átütő sikert arat, mégis anyagi veszteséggel zárul a költségvetés, minthogy a külföldi propagandára áldoztak a hazai rovására s az operának tulnyomó helyet adtak a költségvetésben. Ebben az évben Salzburg mintájára hangversenyeket is rendeznek, de a siker csak erkölcsi. --- 1939-ben műsoron marad "Az ember tragédiája", a "Turandot" és a "Bizánc" fölújítják a "Magyar passiót", és egy új operával bővítik a műsort: színre hozzák Verdi: "Aida" című operáját, továbbá egy új művészi színvonalu hangversenyt is rendeznek. Ebben az évben is hatalmas tömegeket vonzanak a szegedi szabadtéri játékok, s ez az átütő siker befejezését is jelenti a dóm téri játékok egy tanulságokban gazdag korszakának, minthogy a következő években a háború megakadályozza az ünnepi játékok megrendezését.

Ha a szegedi szabadtéri játékok művészi mérlegét próbáljuk fölállítani, társztában kell lennünk a szabadtéri játéknak, mint olyan-nak igazi hivatásával. Korunkban, mikor a műveltség mind szélesebb néprétegeknek osztályrésze lesz, fontos, hogy a dráma nagy művészi élményében ne csak a társadalom egyes kiválasztott rétegei részesüljenek, hanem a társadalom egésze. Ez a törekvés a színház körülhatárolt világából gyakorlatilag a szabad térre való kilépést eredményezi. A mai kor embere elvárja a drámától, hogy az emberi sorsot tükrözze, amelyben mindenki önmagára ismer, meg hasonlításból szeretne fölemelkedni, önmagából kiemelkedni, életét szélesebb, átfogóbb távlatokba állítani s a problémák folytonos marcangolása helyett küzdelmein, harcain diadalmaskodó, az élet örök nagy kérdéseire megnyugtató megoldást kapni. Erre különösen a szabadtéri játék van hivatva, amely természeténél fogva a nagytömegű és sokrétű közönséget foglal szellemi egységbe, s ennél fogva pedagógiai föladata nyilvánvaló. Tehát nem kiválasztott kevesek élménye kíván lenni, hanem kultusz, amely mindenkit egy egységes, nagy, megrázó művészi élményben egyesít. Sajnos, meg kell állapítanunk, hogy Szegeden azzal, hogy a dráma kilépett a szabadtérre, nem juttak együtt lényegbevágó művészi újítások, ugyanis a zárt színpadra írt drámai művek szabadtéren való előadása csak műszaki újítást jelent. Pedig egy

kevésbé komolyabb drámai etilus, odadóbb színészi fölfogás, kevésbé kérdés rendezés megteremtése végre Szegeden ezen a legművészibb hazai térkompozíción, az építőművészetnek és a drámának a szintézisét. Azonban a sok jószándék és áldozat nem hozta meg a kívánt eredményt. Talán a "Magyar passió" közelítette meg leginkább az eszményi célkitűzéseket. Azonban a darab egyes hibái s a rendezés és játék naturalisztikus iránya megakadályozta, hogy költőisége kibontakozzék. A műsor állandó darabja, "Az ember tragédiája" sem felel meg a szabadtéri játék követelményeinek, minthogy intellektuális igényeivel filozófiai mélységeivel költői nyelvezetével magas kulturájú közönséget tételez föl, s kulturpesszimizmusánál fogva sem alkalmas arra, hogy ilyen sokrétű közönség nevelője legyen. E hátrányokat a rendezés látványos, fényűző kiállítással igyekszik ellensúlyozni, ami viszont a vizuális elemeknek kedvezett, a költői dikció rovására ment, s mindinkább eltávolította az irodalomtól. A "Bizánc" történelmi légköreugyancsak bizonyos szellemi fölkészültséget követel, az "Aida" a Cremonai hegedűs, a "Háry János", a "Turandot" s a "Parasztbecsület" szintén bizonyos esztetikai, zenei kulturát tételez föl, amire szabadtéri játékok közönségénél nem számíthatunk. A "János vitéz" ére a még a legnagyobb közönségsikert azonban előadását a legjobb darabbal együtt, de főképen ezt, súlyos izlésbeli eltérélyedésnek kell minősítenünk, minthogy az előadásoknak a templom szolgái háttérül, s e darabok szellemükkel éles ellentétben állnak e szakrális környezettel. A "Fekete Mária" előadása közelítette meg leginkább az eszményi szabadtéri játékot s irányt mutatott a további fejlődésnek. Kár azonban, hogy az előadás a darab művészi és technikai lehetőségeit nem tudta kiaknázni, a költői dikciót ellaposította s a darab magas szárnyalását nem tudta követni. Tehát a szabadtéri játékok eddigi tanulságait összegezve a válság okát a megfelelő műsorszámok hiányában kell keresnünk, minthogy mindezekig nem tudott egyenletes műsor kialakulni. A szegedi szabadtéri játéknak kulturális hivatást kell betöltenie a város, az Alföld, sőt az egész ország számára, ezért fontos, hogy ne pusztá szórakozás legyen, hanem egyben nevelő érték is, amely a középkor misztériumdrámáihoz hasonlóan szellemi, lelki egységbe foglalja a közönséget s a pusztá idegenforgalmon túl Szegednek nagy erkölcsi tőkét is halmoz föl. Minden remény megvan rá, hogy a háboru miatt megszakadt sorozat mihamarabb folytatódik s a szegedi szabadtéri játékok megtalálják majd igazi hivatásukat, nem a külföld, hanem elsősorban a magyar nép átfogó, nagy kulturális élményévé tisztulni s elfoglalják méltó helyüket az egyetemes magyar színi kulturában.

B. A SZEGEDI DRÁMAÍRÓK:

Ha a szegedi drámaírókat próbáljuk egészen a legrégibb írott forrástól kezdve a mai időkig felsorakoztatni, változatos kép bontakozik ki előttünk. A korszaktól függetlenül, vannak akik csak hosszabb rövidebb időt töltenek Szegeden, s itt adják elő, illetőleg itt jelentetik meg drámaikat. Vannak viszont, akiknek szorosabb kapcsolataik vannak Szegeddel, csak éppen hogy nem szegedi származásuak. Az íróknak egy másik csoportja pedig szegedi születésű s ezek tulnyomó többsége drámaiban sajátos szegedi szellemet tükrözi, s így szegedi mivoltuk művészetükhöz lényeges jeggyel járul hozzá. Működésüket szemügyre véve nyilvánvaló lesz előttünk, hogy a szegedi drámaírók a helyi jelentőségen túl az egyetemes magyar irodalom területén is jelentékeny szerepet játszanak.

I. A 16. SZÁZADI SZEGEDI LŐRINC ÉS A 17. SZÁZAD:

Az első drámaíró már a 16. században föltűnik: Szegedi Lőrinc reformátor, akiről ugyan alig tudunk valamit, de valószínű, hogy valamelyik külföldi egyetemen tanult, s műveltségénél fogva jelentős szerepet töltött az korának szellemi életében. Minden esetre "Theophania" című drámája 1575-ben jelent meg Debrecenben, ami maga is mutatja, hogy írója vándor humanista lehetett. A dráma, amely töredékben maradt ránk Selnecker latin nyelvű, 1660-ból való iskoladrámájának fordítása, illetőleg átdolgozása. Az eredeti a klasszikus ókorból is veszi példáját, Szegedi Lőrinc pedig kimondottan csak a Szentírásra támaszkodik. Hírnév kánnyás-

tól eltérítve az átdolgozás szinte az egész darabban a vezek az eredeti-
vel csak stílus-rövidebb, laposabb, porcsabb. Ádám és Éva az első emberpár
családi életébe enged bepillantást, a Kain és Ábelben a jó és rossz me-
nyeséget, a közti különbséget példázza. Hogy eladásra került volna, ahogy
azt a prólógus egy helyen sejteti, / "Az mi gyűlölközetünk comosdiát akar
látni, kinek neve, Theophania" / nem valószínű, de mint könyvdarab is
megvan a jelentősége. A 16. században tudunk róla az az egyetlen szegedi
szerző tollából íródott dráma. A 17. századból sem maradt fenn szegedi drá-
maíróiak sem neve, sem műve, de valószínű, hogy ekkor még inkább érvényesülés-
hez jutnak a drámaíró tehetségek szegedi vonatkozásban is, minthogy az iro-
dalomban egy individuális irányzat kap erőre, de az idők vihára elsodorta az
írott emlékeket. E korszak azonban már szellemében magában rejtli a követ-
kező század szegedi drámaírása fejlődésének csírait.

II. A 18. SZÁZAD SZEGEDI PIARISTA ISKOLADRÁMÁINAK SZERZŐI:

A piarista iskoladrámák szerzőit többnyire csak lazább
kapcsolat fűzi Szegedhez. Hosszabb-rövidebb ideig mint tanár működnek a
piarista gimnáziumban, s a szegedi munkálkodásuk gyümölcsei az iskolai
színjátékok, amelyeket növendékeikkel adnak elő---Benyák Bernát piaris-
ta tanár Komáromban született 1745-ben, meghalt 1829-ben Selmechényán. Sze-
gedi tartózkodása alatt több latin és magyar nyelvű drámát írt. Kettő ma-
radt fenn "Jóász Judeának királya" és "Lostellária", ez utóbbi Plautus átdol-
gozása. Drámáit gördülékeny cselekmény, jó magyar stílus jellemzi. A
városházi színházterem fölavatására ünnepi dalt írt: "Szabad kir. Szeged
városának költségén épült táncpalotának első mulatságát tisztelő dall.
Buda, 1800. ---Nevezetes Deményi László kegyesrendi tanár, akinek nagy ér-
demei vannak a piarista iskolai színjátszás terén egyfelől mint a játékok
tehetséges rendezőjének, másfelől, mint a piarista, iskolai színházépítés
kezdeményezőjének, Trencsénben született 1710-ben, s 1761-ben halt meg Kor-
ponán. Egy ideig Szegeden működött, iskoladrámáit előadatta a gimnázium n
növendékeivel. 1735. aug. 1-én pedig ő tartotta a kezdeményezésére emelt pi-
arista iskolai színház avató ünnepi beszédét. ---Endrődy János piarista
tanár 1756-ban született Erdén, s 1824-ben halt meg Szegeden is tanított, s
iskoladrámáit előadatta. Ő dolgozta át drámává Dugonics "Az Arany perecek"
című regényét. ---Fiala Jakab 1696-ban született a Zemplén megyei Rákoson.
A piaristák szegedi gimnáziumában is működött, mint tanár, s több iskolai
színjátékot írt és elő is adott. Breznóbányán halt meg 1733-ban. ---Há-
jos Gáspár piarista 1724-ben született Jászberényben. Szegeden tanár 1758-
ban és 1769-ben. Ez időben több drámája került színre a piarista iskolai
színpadon. 1785-ben halt meg Szegeden. ---Pécsy Domokos piarista 1721-1732-
ig működött mint tanár Szegeden. 1722-ben kiadta iskoladrámáit. Szegedi
működése idején több iskolai színjáték színpadra került "Mutius Scaevola" ci-
mű drámájával kezdődtek 1722-ben Szegeden a piarista iskolai színjátékok.
Egyéb-ként csak két szegedi szomorujáték maradt fenn: "Szapíry Péter" és
"Koháry István". Mindkettő kiemelkedik korának iskoladrámái közül. 1735-ben
halt meg. ---Perczel Imre piarista 1733-ban született Veszprémben. Egy i-
deig Szegeden tanár, több iskoladrámája színpadra is került, legnevezetesebb az
"Adakozó öregekről és a fősvény ifjuról" című drámáját, amely 1758-ban, mint
az első magyar nyelvű piarista színjátékot adtak elő Szegeden. ---Tapol-
csányi Gergely piarista, 1713-ban született Tavernekon. 1754-ig volt 1760-ig
a szegedi piarista rendház vezetője. Több iskoladrámáját előadták a szege-
di színpadon. Ő volt Dugonics egyik tanára, ahonnan nagy része volt Dugo-
nics irodalmi tehetségének kibontakozásában. ---Iu osi szerint a követke-
ző piaristák alább felsorolt iskoladrámáinak szegedi előadását bizonyít-
ják a fennmaradt színlapok. /E drámaírók valószínűleg több darabja is
színpadra került, amelyek azonban csak szerint nem maradtak fenn/ Hrandt Tamás:
Thomá királyról türe. 1729. ---Skultéty Sámuel: Leó királyról és isteni kegye-
lemmel az oroszoknak torkából. 1729. ---Zsigmondovics Lipót: Az asszonyura-
kon szerencsétlen volta. 1729. ---Vitzman Bernardin vagy Gróf DEhajér: Test-
vérek között ritka az egyetértés. 1730. ---Parley Lőrinc: Jézus Krisztus U-
runk születése. 1730. ---Az élet boldogság akár fény, akár kereszt. 1731. ---
A virágok közt legmaradandóbb a babér, vagy a sors változásait nem ismerő
fers virágzódósága. 731. ---Turecz Sámuel: A valóságos árva Sándorról. 1731.

zenKitüntetés halál után, Illus perzsiai püspök által példézva. 1731. --- Ezen kívül Reizner és Szmollény egybehangzó megállapítása szerint négy Simon piarista atya drámai is szerepeltek a szegedi iskolai színpadon, amint hogy 1732-ben is az ifjuság az ő drámáját adta elő Szlopnynál Elek tiszteletére, aki fölülvizsgálta az iskolát. --- Szmollény és Lugosi megállapítása szerint 1755-ben Tarnóczi Simonnak, Dugonics tanárának néhány darabját is előadták. --- Ugyancsak Szmollény szerint 1767-ben Karaba József drámáját mutatták be, 1768-ban pedig Lengyel Domokos Kalazanti Szent József életét hozta színre növendékeivel. --- Prónai Antal kutatásai alapján megállapítható, hogy még a következő piarista szerzők iskolai drámajátékai kerültek színre Szegeden: Borsos Dénes, /Sárközy? / Sándor, Molnarovics János, Prileszky Mihály, Riró Ádám, Zsigmondovics Illés, Bernátsky Ambrus, Lang Fülöp, Patonyi László, Nagy Jeromos, Biró Dávid, Thoma Bálint, Perez Manó, Perez Emmánuel, Tuschlaitner Kajetán és Karaba Ágoston. --- Bár ezeknek az íróknak vajmi csekély kapcsolatuk van Szegeddel, még is mint a szegedi piarista iskoladrámák szerzői maradandó hatással voltak Szeged szellemi életére, s főképp színi kultúrájának fejlődésére.

1. Írók, fordítók és átdolgozók:

A szegedi piarista iskoladrámák szerzői egyrészt eredeti alkotásokat produkálnak, másrészt főleg latinból fordítanak, illetőleg a klasszikus szerzők drámáit az iskolai színjátékok céljainak megfelelően átdolgozzák. Ha eredeti művet alkotnak, akkor is szívesen fordulnak valamely külföldi forráshoz, ahonnan a mesét vagy a dráma magvát veszik, s amelyre fölépítik az egész cselekményt. Így a fentebb felsorolt drámaírók egyfelől eredeti darabok szerzői, másfelől azonban fordítók, illetőleg átdolgozók. Így pl. Benyák Bernát eredeti darabjai mellett átdolgozza Plautus: "Mostellaria" című drámáját. Plautus kedvelt szerző különben is, akinek még "Captivi", "Stilicho", "Aulularia", "Pseudolus" és "Menaechmi" című darabját is átdolgozzák. Az eredeti drámák is gyakran forrásművekre támaszkodnak. Így pl. Skultéti Sámuel: "A tiszta lelkiismeret diadala..." című darabjának meséjét Zonaras János bizánci történetíró munkájából meríti. Zsigmondovics Lipót: "Az asszonyuralom szerencsétlen volta..." című színjátékának tárgyát Lipsius Justus, holland filológus művéből veszi. A "Testvérek között ritka az egyetértés..." című dráma szerzője /Vitzmann Bernardin vagy Gróf Demjén/ a darab tartalmát Thomas Spinexola könyvéből meríti. Turczér Simon pedig "A vakvezető árva Sándorról" című darabjának meséjét Fulgentius könyvéből veszi. Mindebből látszik, hogy a szegedi piarista iskoladrámák szerzői az eredetiségnek, az önálló alkotásnak igen különböző fokait képviselik, s hogy eredeti író, fordító s átdolgozó egyaránt kikerül soraikból, de a maga nemében mindegyik a magyar szellemi élet s a szegedi színi kultúra számára a legjobbat kívánja nyújtani.

. Latin- és magyar nyelvű iskoladrámák:

Tudjuk, hogy a piarista iskolai színjátékok szerzői a grammatikai, poetikai és retorikai osztályok vezető tanárai, akik ezeket a darabokat teljes mértékben a tanulmányi cél szolgálatába állítják s ennek megfelelően, minthogy célkitűzésük a latin nyelvnek a növendékek részéről való tökéletes elsajátítása, e játékokat latin nyelven írják. Kezde Pécsy Domokostól, akinek "Mutius Scaevola" .../A balog Mutius.../ című darabját elsőnek mutatják be 1722-ben a szegedi piarista gimnázium növendékei, egészen 1758-ig, az utóbbi évek egy-két német nyelvű darabját kivéve, amelyek ugyancsak a nyelvgyakorlás célját szolgálják, a piarista tanárok iskoladrámáikat latin nyelven írják. Elsőnek Perczel Imre piarista ír magyar nyelven iskolai színjátékot Szegeden: "Adakozó öregekről és a fősvény ifjuról" címen, amelyet 1758-ban mutatnak be, s amely forradalmi ujitást jelent. Ettől kezdve többször is kerül ki magyar nyelvű darab a szegedi piarista tanárok tollából, s ezeket fokozott érdeklődés mellett elő is adják, azonban a piarista iskolai színjátékok zöme továbbra is latin nyelvű marad, minthogy minden nemzeti irányú törekvés ellenére, az iskolai színjátékok szerzői nem tévesztik szem elől a gimnázium elsődleges célkitűzését, hogy mindenek előtt klasszikus műveltséget kíván nyújtani s ennél fogva a piarista tanárok a bár egyre

gyakoribb magyar nyelvű darabok mellett, továbbra is nagyobb részt latin nyelven írják s adják elő drámáikat.

III. DUGONICS ANDRÁS ÖSSZEKÖTŐ KAPOCS AZ ISKOLAI SZINJÁTÉK ÉS A VILÁGI DRÁMA KÖZÖTT:

Dugonics András alakja szorosan összefonódik Szeged fogalmával. Szegeden születik 1740. okt. 10-én, édesapja Dugonics András, városi kapitány, édesanyja Imre Katalin. Dugonics Szegeden a piaristáknál várzi tanulmányait. Mint diák valószínűleg többször szerepel az iskolai drámajátékokban, főleg Tarnóczyi darabjai hatnak rá. Egyik tanára, Tapolcsányi Gergely fölismeri benne a tehetséget, s irodalmi munkára buzdítja. 1756-ban belép a piarista rendbe. Ekkor, mint novicius elkerül Szegedről, de a színpaddal való kapcsolata nem szűnik meg, mert a színjátszás a noviciusok tanulmányaihoz hozzátartozott. 1761-ben került ismét Szegedre, mint tanár. Több iskoladrámát ír, s 1762 júniusában egy magyar nyelvű vigjátékát adatja elő, amely nagy tetszést arat, minthogy akkori-ban még ritkák a piaristák szegedi iskolai színpadán a magyar nyelvű darabok. Ez az iskoladráma 1938-ban került elő a csépai plébániáról három nyelvű kéziratban / magyar, latin, német. / Dugonics ezután az ország több középiskolájában működik mint tanár, majd a pesti egyetemen a matematika professzora. Közben írja regényeit, drámáit s tudományos munkáit. 1806-ban hazalátogat Szegedre, ahol éppen Ernyi Mihály társulata játszik. Dugonics állandóan érintkezik a színészekkel, s a társulat több darabját bemutatja a szegedi közönségnek, amely mindegyiket őszinte lelkesedéssel fogadja. 1808-ban végleg Szegedre jön lakni s 1818. júl. 25-én hal meg. --- Dugonics mint színműíró az iskoladráma tanítványa. Fiatal korában több iskolai színjátékot ír, azonban 1762-ben magyar nyelven előadott, s három nyelvű kéziratban fennmaradt iskoladrámáján kívül csak kettő maradt ránk: az egyik Plautus "Menaechmi"-jének átdolgozása, a másik Gottsched- átdolgozás, amely először "Gyöngyösi", majd "Tárházi" címen szerepel. Dugonics drámái átmenetet képeznek az iskolai színjátszás és a hivatásos világi színészet között, s a szegedi vonatkozásban az ő darabjai kerülnek át fokozatosan a piarista iskolai színpadról a hivatásos színészek műsorára és ezzel megteremtik a kettő közt a kapcsolatot s a fejlődés folytonosságát biztosítják. Szindarabjait 1794-95-ben adja ki Pesten két kötetben "jeles történetek" címen. Az elsőben vannak "Toldi Miklós" és "Etelka Kármelben" című darabjai, a második tartalmazza "Bátori Mária" és "Kun László" című drámáit. E darabok idegen formázásokra támaszkodnak s legtöbbször erős egyezést mutatnak az eredetivel. Drámaírói módszere a külsőséges magyarosítás: a szereplők neveit magyarra változtatja, magyar történeti hátteret költ a cselekménynek, magyaros szólásokkal fűszerezi a dialógust, egyébként a szellem távol áll a nemzeti jellegtől. Történeti személyeinek jellemét sem a történeti igazságnak megfelelően képezi s a történeti események hiteléhez sem ragaszkodik. Azonban a darabok fogatkozásait korának közönsége nem veszi észre. Dugonics drámái abból a szükségletből születnek, hogy a kezdő magyar színpadnak magyar darabokra van szüksége. Ezért dolgozzák át Soós Márton az "Etelka" és Endrődy János "Az arany perecek" című regényeit is szindarabokká. Bár Dugonics nem drámaíró tehetség és sem meseszövése, sem jellemzése nem kielégítő, azonban magyar történeti tárgyú darabjaival példátlanul lelkesíti a közönséget s hozzászoktatja a színház-bajáráshoz. Jelentősége, hogy meghonosítja a történeti drámát a színpadon, s kora közönségének igényeit teljes mértékben kielégíti. Darabjaival páratlan tekintélyt és népszerűséget szerez magának. Az irodalom számára nem öncél, hanem hazájának kíván vele szolgálni. Darabjai így az iskolai színpadról hamarosan eljutnak a hivatásos színészet műsorára, s Szegeden a legtöbb társulat programjában szerepelnek korában, sőt még halála után is gyakran műsorra tűzik őket, különösen a reformkor ifjúsága a germanizáló törekvésekkel szemben. Főképp "Bátori Mária" című darabja népszerű. Dugonics darabjai képviselik nemcsak szegedi, hanem országos viszonylatban is az átmenetet az iskoladrámától a világi színészethez, s azzal, hogy izzó hazaszeretettől fűtve a hivatásos színjátszást magyar darabokkal látja el, irodalmi és nemzeti szempontból egyaránt eléggé nem értékelhető szolgálatot tesz nemcsak a szegedi, hanem az egész magyar színi kultúrának.

IV: A 19. SZÁZAD SZEGEDI DRÁMAIROI:

A 19. századbéli szegedi színműírók csoportja igen változatos képet nyújt. A legtöbb kisebb arányú tehetség és többnyire nem az ihlet kényszere adja kezükbe a tollat hanem hazafias buzgalom. Bár akad köztük, néhány akinek művei kilépnek Szeged zárt világából, azonban legtöbbjük, mint drámaíró csak helyi jelentőségű s a magyar drámaírás fejlődéséhez csak kortörténeti dokumentumokat szolgáltat. Még ha a népszínműveket tekintjük is, a speciálisan szegedi lélek, szegedi szellem megnyilatkozásait hiába keressük, minthogy ezekben a drámákban a szorosabb kapcsolatot Szegeddel még nincs kifejlődve. Ezt a külön szint a hazafias érzéssel, jobban mondva belül, majd csak a következő század adja meg. Azonban csirái, gyökerei már ide nyulnak vissza, s ha szinte öntudatlanul is, a század szegedi drámái már magukban rejtik a jövő fejlődés irányát s nagy távlatokat átfogó arányait.

1. A század első feléből:

A 19. század első felében a következő szegedi drámaírók játszanak szerepet Szeged színi kultúrájában: Babarczy Imre 1774-ben születik Szegeden: Idővel Csongrád vármegye alispánja lesz. Több színművet fordít magyarra. 1804-ben: "Die seltene Männerkur" címen németnyelvű vigjátékot ír és ki is nyomtatja. 1807-ben és 1808-ban "Magyar Játékszíni Zsebkönyvecske"-t, 1811-ben "Magyar Játékszíni Almanach"-ot ad ki. "II. Szolimán szerelme" című darabjáról van még tudomásunk. --- Jéger/Vadász/Emánuel ügyvéd, Szeged választott polgára. 1833-ban okt. 20-án "Virginia, a borzasztó bírói ítélet véres áldozatja" című színműve kerül színre Szegeden. --- Maróthy Mátyás városi főmérnök 1791-ben születik Szegeden. Középiskoláit szülővárosában végzi, majd a pesti egyetemen jogot és irodalmat hallgat, s mérnöki oklevelet szerez. "Amália, Szelleminék myrtusz koszorúja" című vigjáték, 1825-ben jelenik meg Szegeden. --- Mihályffy József szegedi ügyvédnek a "Terv" című darabját 1837-ben mutatják be Szegeden, s 1841-ben újra előadják. --- Miskolczy István városi aljegyzőnek "A tatárok Csongrádnál" című drámája 1833-ban jelenik meg Szegeden. --- 1837-ben egy ismeretlen szerző "Az ál Iván cár elfogatása Szeged városában" című darabja kerül színre. --- V Vedres István városi főmérnök 1765-1830-ig él. Nagyon sokoldalú, az irodalommal is foglalkozik, maga is ír, s drámája színre is kerül: A haza szeretete, avagy Nemes Szeged városának a töröktől való elvétele. Azon város történeteiből kivett négy részből álló vitézi játék. Szeged, 1809" Pillich Kálmán állítása szerint még van egy egyfőlvonásos vigjáték is: "Hogyan olvadnak el a férjek?" címen, amelyről azonban semmi adatunk nincs.

2. A század második feléből:

Balassa Ármin 1861-ben születik Hódmezővásárhelyen, középiskoláit szülővárosában, az egyetemet Budapesten végzi, majd Szegeden folytat ügyvédi gyakorlatot 1880-84-ben írja a "Szerelmem gyermekei" s a "Zugi Bögyös" című színműveit, s a "Párbaj előtt" című monológot. "Szegény Laci" című népszínműve 1888-ban jelenik meg, s Szegeden is színre kerül. Ismeretes még "A cégér" és a "Parasztsszívek" című népszínműve. Darabjai nemcsak a szegedi színpadon, hanem a környező városokban is nagy sikert aratnak. Színügyi cikkei különböző, de különösen szegedi napilapokban jelennek meg. --- Dankó Pistának, a híres szegedi nótafának a következő darabjairól van tudomásunk: "A pataki lányok", "A halász szeretője" és a "Cigányélet". --- Gelléri Mór 1854-ben születik Apátfalván, iskoláit Szegeden végzi, majd ipari-kereskedelmi pályára lép, közben állandóan irogat s lapszerkesztő lesz. "A gyűrű" címen bohózatot ír. 1879-ben "Mágnás és iparos" címen iránydrámája jelenik meg. Eredeti darabjain kívül fordít is, így pl. Dumas: "Georgette hercegnő" című drámáját. --- Ivánkóvíts János apát 1846-ban születik Szegeden. Megírja a Havi Boldogasszony templom történetét. Az irodalom drámai területén is dolgozik, átdolgozza Grillparzer: "Medea" című drámáját. Szegeden ő a komoly irodalmi színvonalú színi kritika megalapítója. --- Kemény Nándor városi alkapitány Szegeden éli le az életét 1815-1895-ig. Számos újságcikke és folyóiratokban megjelenő irodalmi termékei mellett 1860-ban "Álvőlegény" címen szindarabot ad ki, amely sikerrel szerepel is a műsoron. --- Kempelen

Győző 1829-ben születik Budán. Középiskolai tanári oklevelet szerez, majd Szeged alkotmányos tisztifőjegyzője lesz. 1860-ban politikai okból Josephstadtba zárják, Szeged közbenjárására azonban hamarosan kiszabadul. Ő indítja meg a nem politikai Szegedi Híradót, s több szegedi s budapesti napilap és folyóirat munkatársa, ahol színi kritikái is napvilágot látnak. 1861-ben "A szerelem mindenhatósága" címen vígjátéka és "Szép Mára" címen színműve, 1862-ben "A furfangos tót legény és a nótás leány" címen népszínműve és "Légyott" címen egy vígjátéka jelenik meg, "A két drótos tót" címen is ír egy darabot amelyet először Nagyváradon mutatnak bel 1864-ben. --- A hatvanas években egy ismeretlen szerzőnek "A szegedi kupec" című népszínművét tűzik műsorra. --- Palotás Fausztin 1855-ben születik Szegeden. Katonai pályára lép, s mint honvédszázados a nagyváradai honvéd hadapród-iskolában tanár lesz. Tagja a Dugonics Társaságnak. Több szegedi, budapesti s vidéki lapba elbeszéléseket ír. Drámái: "A táltos", Buda; 1878. "A falu-legszebb legénye", Szeged, 1878. "A csősz unokája", Szeged, 1879. "A holdas", Szeged, 1881. "Tűzes nyelvek" Szeged, 1885. "Nádorszerelem", Kéziratban. --- Sas Edé 1869-ben születik Budapesten. Hírlapíró, a Szegedi Híradóba is, a Szegedi Napló belső munkatársa. A Dugonics társaság tagja. "Légyott előtt" című színműve megnyeri a Dugonics Társaság pályadíját. Másik drámája a "Rabszolgalázadás". --- Szabados János 1839-ben születik Sikulán/Aradym./Szeged helyettes polgármestere. a Dugonics Társaság tagja. A Szegedi Híradót szerkeszti. 1883-ban az ő prologójával nyitják meg a szegedi városi színházat. 1891-ben hal meg. Egy drámai töredéke maradt ránk kéziratban. --- Szinéri György/Cserej Zsigmond/hírlapíró. Drámái: "Báró Ephialtes" színmű, "A császár nevében" és "Sancha", történeti drámák.

3. A 19. század szegedi drámaíróinak jelentősége.

Ha áttekintjük a múlt század szegedi drámaíróit és azok termését, sem kiemelkedő művekkel, sem rendkívüli egyéniségekkel nem találkozunk. A 19. század szegedi viszonylatban nem termett nagy drámaírói tehetségeket. Különösen a század első felében a szegedi drámaírók nem hivatásszerűen művelik az irodalmat, akkor a drámaírás hazafias tett. A század második felében már akadnak köztük, akik hivatásosan foglalkoznak irodalommal, főképp újsáírók, azonban tulnyomórészt még mindig csak műkedvelők jelentkeznak a drámaírás terén. Ekkor a kevésszámú társadalmi s történeti drámán és vígjátékon kívül főképp a népszínmű hódít Szegeden, mint-hogy az akkori közönség igényét s izlését ezzel elégíthetik ki legjobban az írók. Ez a fok vezet azután el a 20. század drámájához, amelyben már a külsőséges sallangokban tul megcsillan valami a szegedi lélek mélységeiből is.

V. A 20. SZÁZAD SZEGEDI DRÁMAÍRÓI:

A 20. század kezdetén még a szegedi drámaírók az előző század stílusának képviselői. A századfordulón tulhaladva már kezd műveikben megcsillanni szegedi voltuknak különös színe. A szegedi lélek igazi mélységeibe azonban csak Balázs Béla és Berczeli Anzelm Károly, korunk két letehetségesebb és legmodernebb szegedi írójának drámájában kapunk betekintést. Ennek a századnak írói, amennyivel elmélyülőbb és súlyosabb irodalmat adnak; aránylag annnyival kevesebben vannak aránylag az előző századhoz képest. Ez már abból magából is következik, hogy a múlt században még hazafias hőstett az irodalom művelése, korunkban pedig mindinkább érvényesül az irodalom terén is az öncélúság elve, s ez lényegesen csökkenti az írók számát, ami viszont a minőség javára megy.

1. A lassu, fokozatos haladás képviselői:

Csényi/Terescsényi/ Gyula, aki 1903-ban "Háromszáz év Szeged történetéből" címen történeti színművet ad ki, s Kreybig Emma, aki német nyelvű darabokat ír, stílus szempontjából tulajdonképpen még az előző századhoz tartoznak. Móra Ferenc a "Betlehemi csillag" című rövid kis jelenetével szerepel mint egyetlen drámai művel a szegedi irodalom terén. Ebben már megcsendül a szegedi népi hang s valami különös derűs,

verőfényes hangulat árad el rajta.---Főmörkény Istvánnak három színjátékát 1924-ben adták ki: "Barlanglakók", "Szelet hevernek", "Az utas". E darabok 1911-ben készülnek, s 1913-ban adja elő a Nemzeti Színház és a szegedi városi színház. 1942-ben ünnepi ülés alkalmából a Dugonics Társaságban is előadják. Mindhárom a szegedi néplélekbe enged bepillantást, s föltárja annak szédítő mélységeit s tragikus belső összeütközéseit.---A Szegedi Színház "Gyálu úlnóv" alatt 1926-ban jelenik meg Juhász Gyula tollából, amely t.k. metsző gúny, éles szatíra, az akkori szegedi színházzal szemben. Juhász Gyula "Atlanta" címen ír még drámát, t.k. operaszöveget nyújt. Lugosi Döményságról: "A perfelvétel", "Az apostolok", "Bergengócia" címen drámákat ír, azonban a szegedi színészetre vonatkozó cikkei, tanulmányai sokkal érdekesebbek és értékesebbek ezeknél.--Ilyen drámairól kvalitások nőnek ki a 20. század első évtizedeinek szegedi talajából; amely ha öntudatlanul is, előkészíti az új-stíliú szegedi dráma művelőinek.

2. B a l á z s B é l a .

Balázs Béla, családi nevén Bauer Herbert 1884-ben születik Szegeden. Az egyetemet Budapesten végzi, tanári oklevelet szerez, majd külföldi tanulmányutra indul. Megfordul többek között Berlinben és Párisban is. Felesége Kaffka Margit volt. 1919-ben az irodirektórium tagja. Ezután Ausztriába megy, majd Oroszországba emigrál. 1945-ben tér vissza. Főképpen az irodalomnak él. Cikkék, elbeszélések, essayk, versek, sőt egy regénye is kiadásra kerül, azonban a legmagyobbnak a drámai műfajban bizonyul. Az utóbbi két évtizedben azonban elveszti eleve kapcsolatot a hazai kultúrával s főképpen Szegeddel, azonban minden okunk megvan föltételezni, hogy a még itt kiadatlan újabb művei hamarosan napvilágot látnak s eddigi irodalmi működése alapján bizonyosnak látszik, hogy új értékekkel gazdagítják irodalmunkat, új szint hoznak a szegedi dráma fejlődési skálájába és így megtalálva a kapcsolatot az élő magyar irodalommal, annak további fejlődésében tevékeny részt vesznek.---"Az utolsó nap" című drámája a 15. századbéli Peruiába vezet s a pusztá történeti tényeken túl nemcsak a szereplő hősök lelki vívódásait tárja föl, hanem ráirányít a cselekmény végső rugóira, s a jellemek titkos, szinte tudat alatt működő erőit is érzékelhetővé teszi.---"A dialógus a dialógusról" című drámája érdekes kísérlet, szinte végig két szereplő párbeszéde s tulajdonképpen cselekmény sincs benne, hanem az egész valójában a dialógus filozófiája és pszichológiája.---"A fából faragott királyfi" néma táncjáték, amely a mozdulat művészetével azonban mély irodalmi tartalmat hivatott kifejezni. Az egész játék jelképes, a közvetlenül megmutatkozó tartalom mögött rejlik az igazi, komoly mondani való: nem akulsó csillogás, hanem a belső tartalom az igazi érték.---"A halász és a hold ezüstje" című bábjáték szintén jelképes, s a mese szórakoztató jellegén túl azt az életelvet próbálja megfoghatóvá tenni, hogy legyünk reálisak, ne hajszoljunk délibábot.---"A Halálos fiataltság" című drámája a szerelem és büszkeség, a nő és az ember harcát viszi tragikus kifejelethez egy modern leány lelkében.---"A kókszakálu herceg vére" című misztériuma az ismert balladának művészi földolgozása.---"A tündér" című misztérium egy idillikus képet mutat, amelyet azonban átszö egy régi paraszti hiedelem misztikus, borzongató hangulata.---"A Szent Szűz vére" című misztérium-játék a középkori lovarköltés legendás századaiba visz vissza s a költőiség varázsával megérinti annak egész misztikus légkörét.---Dr. Szélpál Margit című tragédiája a tudomány és a szerelem összeütközését festi egy női lélekben, amely végül is oda vezet, hogy a hősnő belsőleg összeomlik, minthogy nem látja többértelműt életének, nem lát többé hivatást maga előtt.---"A fekete korsó" című drámája a szerelem és a halál viaskodása, amelyben végül is a halál könyörtelensége diadalmasodik a szerelem mindent legyőző hatalma, ugyanis a szerelemesek a halálban egyesülnek.---"A királynő komornája" című operaszövege egy mesészerű tónát dolgoz föl, amely bőven nyújt alkalmat a zene érvényesülésének s megvan benne a lehetőség a költőiség és a muzsika művészi összehangjához.---"A napsugár és a kinyó" című táncjátéka a szerelem és a halál misztériumán vívódó asszony verődését fejezi ki, míg végül a termékenységben örökművelő, szilárd asszonyságának harmóniája győzedelmeskedik.---"A könnyű ember" című bábjátéka az ábrándok irreális váltóinak komikumát érzékelteti.---A közelmúltban mutatták be Szegeden "Boszorkánytánc" és Budapesten "Mozart" című drá-

máit, amelyek azonban szövegükben még nem hozzáférhetők. Darabjainak egy részét Bartók Béla zenésítette meg.---, Balázs Béla darabjai teljesen elütöttek a hagyományos drámai stílustól, amely már szinte csődbe jutott, s nincs többé mondanivalója a ma embere számára. Drámai sorsfordulót éreztetnek, szimbolumokat rajzol bennük, Maeterlinok, Hofmannstahl, Claudel stílusához áll legközelebb. A drámai összeütközés magvát ki nem mondott, félig elgondolt gondolatok, a tudat határán kívül eső, megfoghatatlan érzések, sejtelmek és a lélek mélyén működő titkosatos erők egymásnak feszülése adja. A racionális józansággal ellentétben drámáinak irracionális jellege van, s a fizikai világ vastörvényein túlmenőleg a cselekmény metafizikai gyökerekből forrászik. Balázs Béla drámáiban megtalálta azt az új utat, amelyen továbbhaladva a szegedi drámaírás s általa az egész magyar drámairodalom előtt beláthatatlan lehetőségek nyílnak meg. Az ő művészete van hivatva korunk új drámai stílusát megteremteni s Szegedet a magyar drámairodalom területén országos jelentőségűvé emelni.

3. B e r c z e l i A n z e l m K á r o l y :

Berczeli Anzelm Károly a 20. század szülötte. Polgári származású; hozzánő a szegedi milienhöz, belegyökereszik a szegedi hagyományokba. Itt végzi egyetemi tanulmányait, azonban hamarosan elkerül Szegedről. Mégis a szegedi benyomások eltörölhetetlenül lelkébe vésődnek s nyomot hagynak költészetén, amely a szegedi néplélekhez hasonlóan a valóságokon túl az irrationalitások és misztikumok felé is kitér.--- A "Tigrisek" című tragikoburleszkje a távoli jövő utópisztikus fantáziavilágában játszódik le. Az egész tulajdonképpen az emberi nem keserű szatirája. Metsző gúny tárgyává teszi az emberiség hangzatos jelszavait, amelyekről lerántva a leplet, megmutatja, mi van a mélyükön: alkotmány, hatalom, háború, államformák, hecsület, kultúra. A dráma folyamán kialakul előttünk az egész emberi kultúra teljes csődje, amelyből nincs más kiút, mint egy gyökeresen új, lélekben újjászülött emberiség, amely végül a dráma egyik főszereplője Éva így fejezi ki, amint a küzdőporondon egyedül maradva Istenhez fordul: "Egyedül maradtam... oly szerencsétlenek a Te teremtményeid... bennem van valami, ami új lelket tudna kicsiholni ebből a szerencsétlen emberből.. Talán az utolsó asszony vagyok... nincs senki, akit szívem melegeivel elringassak... várom a Te új csodádat, vedd ki oldalbordámat és teremts egy új Ádámot, hogy új emberiséget szüljek a földre!" Erre megjelenik a színen az új Ádám, s ezzel az emberiségnek egy új matriarchális kultúrkorszaka veszi kezdetét, szemben a patriarchalizmussal, amely teljes csődbe vezetett.---A "Fiatalok" című keserűjátéka már a szokatlan műfaj megjelöléssel is sejteti az alaphangot. Az egész darabon maró gúny húzódik végig a rothadt társadalmi berendezkedés miatt, amely a tehetséget, az erkölcsi értéket pusztulásra ítéli, s a Korupciónak, a bűnnek kedvez. A téma is szokatlan és merész ötletből fakad: fiatalok elkeseredésükben injekcióval megöregítik magukat, hogy életlehetőséghez juthassanak, s most ők is épp oly erkölcsetlenül használják ki helyzeteti előnyüket, mint az általuk eddig leginkább gyűlölt öregek. A fiatalok megmaradt képviselőjének ebben az idegtépő harcban végül is a tragikus bukás lesz osztályrésze, amelyben azonban mégis föllelhető az igazságtalanságon érzett fölháborodáson túl valami fenséges, a katharzisznak halvány motívuma.---"Utítársak" című drámája, amelyet a szerző tavaszi dalnak nevez, misztikus légkörével a munkásifjúság sorsának tragikumát érekezteti.---"Farkas és Márton" című drámája, amelyet maga is utópiának nevez, a matriarchális társadalom fantáziaképét vetíti eléénk, amelyben a férfi alárendelt, sőt lealázó szerepet tölt be, de ebből kifolyólag természetesen a nő is elveszti méltóságát s igazi hivatását nem tölti be többé.---A "Fegyencek" című misztériuma a lélekben játszódik le, amelyben az elnyomott energiák végül is az Ideál pusztulását eredményezik.---Az "Uram irgalmaz" című drámája Rómát vetíti eléénk a kilizmus korszakában. Főhőse II. Ottó császár, aki ifjú és tiszta lelkesedésével szemben találja magát a megromlott és gyűlölettel és idealizmusa nem bírja el a reális élettel való szembenézést, s végül is már mielőtt a rá vá-

ro sulyps történelmi feladatokat betölthette volna, traikus vég lesz osztály része. A főhős mellett már élők és plasztikusak a többi szereplők is és a korfestés monumentális arányokban varázsolja elénk a 10-11-századforduló világát. ---A "Sámson és Delila" című drámája alapjában a test és a lélek már számtalanszor földolgozott, de mégis mindig új harca modern köntösben. A ma emberének hittagadását, a lélek mélyebb igényeitől való elpártolását jeleníti meg. ---"A lángész" című mítosza nemcsak azt a reális életet, hanem a földi létet megelőző s követő világot is színterül választja. A lángész tragikus sorsát állítja benne elénk, aki ideiglenesen hiányodik az életben, mindenütt megismeréssel találkozik, s még rövid időre sem tud fölöldödni, mert az intellektus magánya nehezedik rá. Sőt élete végével visszatérve a két kiindulópontjához, sem bírja el még a szülői szeretet terhét sem, vázates magányra ítéltségen nem tud fölüli emelkedni, s egészen egyedül marad. ---"Fekete Mária" című misztériuma a török-időket jeleníti meg előttünk. Tárgya szorosan kapcsolódik Szeged történetével. A vallásos hitéletnek, amelyet a franciskánus kolostor tart épen ev válságos korszakban, legegyszerűbb forrása a templom csodatévő Mária képe. A drámai cselekmény arra a legendára épül, hogy ez kóp a hódoltság idején eltűnik, s mint egy hosszú ideig siratják a hívek imádkoznak, hogy térjen vissza közéjük, csodálatos módon megerül, s nagy lelki felszabadulásnak jelképévé magasztosul. E helyi legenda azonban Berczeli kezében átfogó, egyetemes-jelentőségű misztériummá növekszik. A török hatalmát nem fogyveres erő, hanem az Istentől kiválasztott egyszerű keresztény lelkok hősi helytállása, enyestelő szenvedése zuzza porrá. Így őlt monumentális arányokat a misztérium játékban a szeredi lélekből kivirágzott tartalom, amely itt megtalálja az utat a vérső kiteljesülés felé. ---Berczeli Anzelm Károly drámáiból egészen sajátos művészi hitvallás világzik ki. A drámát a költészet csúcspontjának tartja, szemébe olyan mint egy faóris az erdőből kiemelkedve a föld szimbólumaként, végtelenbe törve és ragyogva a fényben, amellyel szemben csak az ár jöhet számításba. Meggyőződése szerint a drámai művészetnek nagy, életformáló hivatása van. Ebből a hitéből fakad prófétai magatartása, amely nem lankadó hévvel ostromozza korának bűneit és amellyel elveinek mindekit meg akar nyerni. Ezen a vonalon látszik eleve, hogy a drámai hatás szempontjából nemkülönbözös az a tény, hogy közönsége egységes világnézetűvé tud-e az élmény izzásában válni. Drámái a középkori misztériumokkal rokonok, amelyek egységes életszemlélet talajából fakadtak, s amelyekben harmonikus egységbe olvadt a játék és a hitvallás. Alakjai nem annyira jellemek, mint inkább szimbólumok. A lélekrajz s maga a cselekmény nagyvonala, stilizált, kicsinyességekkel nem vesződik. A dráma hagyományos poetikai szabályait nem egyszer túllépi mélyebb igazságok érdekében. Mindenben a lényegét keresi. Ezzel leegyszerűsíti problémáink szövevényét, nagyvonala áttekinthetést ad s kozmikus távlatokat nyit előttünk. Művészi ösztöne megérezteteti vele, hogy egy kultúra hanyatlásának s egy új fölemelkedésének meggyéjén állunk. Ez magyarázza szatirájának szinte halálos fájdalmát, s kétségbe esett keserűségét, amelyben, ha öntudatlanul is, a szülői új világ vajadásának szenvedése kiált. Minden egyes drámájában a zátonyra jutott emberi lélek fájdalma jajdul. Berczeli a legsötétebb renénytelenség ellenére is hősiiesen vállalja a harcot a teljesebb életért, s ezzel kifejezi korunk sóvárgó vágyakozását az igazság, a jószág és a szépség után. Mondhatnók tragédiájának, hogy lüktető művészi erejével az élmény harmóniájában mind máig nem sikerült nagyobb tömegeket egyesítenie, minthogy a mai közönség nem művészi élményt, hanem parkotikumot keres a drámában, azonban úgy látszik, mintha sors fordulóhoz értünk volna, amely mehozza majd a drámai művészet számára is az igazi kibontakozás és érvényesülés lehetőségét így Berczeli drámái is, amelyek eddig koruk szellem előtt jártak, megtalálják az igazi kapcsolatot a közönséggel. A szeredi drámairodalom benne megtalálja hivatott művészt, aki utat és irányt mutat a szeredi lélek misztikus mélységeit kifejezni tudó és átfogó drámai stílusnak; amely a fejlődés végtelen perspektívát nyitja meg a szeredi drámairodalom számára.

VI. A SZEGEDI DRÁMAIRÁS FEJLŐDÉSÉNEK IRÁNYA:

A szegedi drámaírás fejlődését vizsgálva látszik, hogy a drámaírók a fejlődést a fejlődésnek megfelelően vizsgálják. Kezdetben a fejlődésnek és időnek azonosított

mindenek, majd mindinkább helyt adnak az eredeti műveknél. Kezdeti stádiumban a rég az egész 19. század folyamán a szegedi dráma teljesen racionális s mindhatrí földhöz kötött. Századunk második évtizedében azonban már koznikus távlatokat nyit, mindinkább közelít a misztériumhoz, tulszárnyal ez immanens valóság határain s mind merészebben a transcendens végtelenbe tör. Megtalálja a dráma igazi hivatását, az emberlét legmélyebb titkának fölviillantását, az egyetemes emberi sors nagy vízióját. A fejlődés tendenciája határozottan az irrationalizmus felé halad, s így föl szabadulva minden racionális kötöttségtől, a szegedi dráma fejlődésvonala erősen fölfelé ívelő, ami a további fejlődés szinte beláthatatlan távlatait nyitja meg nemcsak a szegedi, hanem az egész magyar drámairodalom számára.

C. S Z E G E D S Z I N H Á Z I K U L T U R Á J A :

Ha Szeged színházi kulturájáról próbálunk képet alkotni, hamarosan rájövünk, hogy igen sokágu szempontokban gazdag problémával állunk szemben. Szeged életében már a középkortól kezdve föltehetők ugyan a szini kultura nyomai, azonban gazdagabb, adatokkal bizonyítható, intenzívebb szini élet csak a 18 századtól kezdve mutatható ki. Ettől kezdve a szini kultura mind elevebb hatással és befolyással van a szellemi élet minden területére, s mind szétagazóbb és átforóbb. Minden korban megtalálja és betölti azt a hivatást, amelyet méltán elvár tőle a szegedi közönség. S ha vannak is bár zökkenők és megalkuvások a fejlődés folyamán, de alapjában véve a főirányvonal mindig változatlan, minthogy a szegedi színházi kultura elsősorban minden időben, a tiszta művészet önzetlen, áldozatos szolgálatával az egyetemes magyarság kulturkincsét gyarapítja.

I. A S Z I N H Á Z K U L T U R Á L I S J E L E N T É S É G E :

A szegedi színház minden időben komoly hivatásának tudatában jelentős kulturális szerepet töltött be a város életében. A mellett, hogy állandóan kiszolgált a közönség szórakozáskereső igényét, csekély ingadozásokat kivéve, izlésnemesítő hivatásáról nem mondott le s elszántan a tiszta irodalom, az igazi művészet fáklyahordozójának szerepét váltotta és minden energiáját a nemzeti kultura szolgálatába állította. Azon tulmenően, hogy Szeged színháza mindig a város szellemi életének fókusza vólt, már a piarista iskoladramák korában is a környékbeli népet is mágnásként vonzotta a szinművészet hajlékába, s a művészi élmény izzó hangulatának arányában varázsában egyesítette. Sőt Szeged színháza mindig, mint az Alföld szini kulturájának s egész szellemi életének középontja szerepelt. E komoly kulturális szerepének eleven tudata tartotta meg minden időben a szegedi színházat hivatásának magaslatán s ez nyújt biztosítékot a jövőben is arra, hogy a szegedi színház továbbra is itt az Alföld szívében a kultura zászlóvivője lesz.

1. A m ű s o r :

A szegedi színpad műsorát végigkísérve igen tarka kép tárul elénk: A 18. században főképen a piaristák iskoladramái teszik a műsor zömét. A század vége felé megjelennek Dugonics darabjai s a 19. századba is átnyulnak. A Kelemen és a Wesselényi-féle társulat műsorát az előbbieken már megismertük. A 19. század második évtizedében kezd intenzív színházi élet kialakulni Szegeden. Ettől kezdve, a rendelkezésre álló adatok alapján is megállapítható, hogy igen gazdag és változatos a műsor. Irodalmi érték szempontjából természetes igen különböző minőségűek az előadott darabok, azonban a korszellem színvonalának megfelelően a közönség igényét többnyire kielégítik. A műsoron kezdettől fogva szerepelnek szegedi s egyéb magyar szerzők drámái. Szerzőjük neve egyrészt fönnmaradt másrészt ismeretlen. Több külföldi darab is szerepel a műsoron fordításban, illetőleg átdolgozva; nevezetesebb idegen szerzők: Calderon, Molière, Shakespeare, Dumas-. A század második felében a zenés műsor is kezd tért hódítani, többnyire magyar dalmű és a legnevesebb, főképen olasz és német operák is színre kerülnek. Ebben az időben éli a népszínmű a szegedi s

szingadon virágkorát, amikor a szegediek mellett országos hírű szerzők népszerűsítették műsorra. Szilágyi Ede, Tóth Ede. A kiegyezés előtt-
tá években különösen Katona József "Bánk bán"-ja érte el a legfőbb sikert. A
századfordulón s a 20. század első évtizedében a szegedi színház műso-
rában a komoly próza darabokkal szemben a dráma művek hódítanak inkább,
sőt ezekből is klasszikus zenei műfajok mindjobban helyt adnak a könnyű
fajsllyu operetteknek. Így a színház észrevétlenül kialakította kezéből a
vezetős szerepet a népszéles iránváltás terén, s az olantas szórakozási i-
rány kiszolgálója lett. Az utóbbi években azonban, úgy látszik új küzdel-
met indít elvesztett pozíciójáért, hogy a magas művészi hivatását betölt-
se, s mind nagyobb ambícióval karolja föl a klasszikus operák és operettek
és a komoly drámai műfajok, tragédiák, színművek s vígjátékok előadását.
Így negyven rá a remény, hogy állandó egyensúlyi helyzet alakul ki a sze-
gédi színház műsorában a zenei s a próza műfajok, s a klasszikus, iro-
dalmi, illetőleg zenei élményt nyújtó és a könnyebb fajsllyu, szórakoz-
tató darabok között, s így a szegedi színház betöltheti nemes kulturális
hivatását.

Bár a szegedi színpad műsora elsősorban a fővárosi színházakhoz igazodik, mégis jelentékenyek a város színi kultúrája szempontjából a bemutató előadások. A pieristák iskoladrámái csaknem kivétel nélkül eredeti bemutatók. A hivatásos színházat kezdetével főképpen a szegedi szerzők darabjai kerülnek első ízben színre Szegeden Vedres Istvántól kezdve, folytatva, a 19. század második drámaíróinak darabjait, továbbá a század második felének szegedi szerzők tollából származó népszínművein, egészen a 20. század nevesebb íróinak : Tömörkény István, Balázs Béla, Bercei Anzelm Károlynak darabjaiig. E drámák egyrésze csak helyi jelentőségű marad, más része viszont a szegedi bemutató után bejárja a vidéki színpadokat is. A zenés műsor különösen Almássy igazgatósága alatt, a század második évtizedében gazdag bemutatókban, amikor Szegeden még sokan nem hallott operák kerülnek színre, sőt némelyik előadás még a budapesti operaházot is megelőzi. Később azután Székely János igazgatósága idején a színpad operettbemutató pódiummá válik, emeelyben az eddigi csupán helyi jelentőségű operettek helyett országos nevű szerzők klasszikus operetteit kötik le első magyar előadásokra, s így ünnepli Szegeden az egész magyar közönség Kálmán Imrét és Lehár Ferencet operettjeik eredeti bemutató alkalmából. Aminthogy a szegedi színpad minden időben megtalálta az eredeti bemutatók terén is kulturális hivatásához méltó szerepét, bizalommal a jövőben is mind a próza, mind a zenés műfajok bemutatásával az egyetemes nemzeti kultúrát szolgálja.

A szegedi társulatok színtársai látni kívánták a legjobbat kívánták megjutni a közönségnek, s bár voltak közöttük igazi nagyvonalú művészi tehetségek, mégis mindannyiszor fölvi lánnyozta a közönséget egy-egy vendégszerep és, s működések egy-egy fővárosi előadás vendégszereplője. Nevezetesebb vendégszereplők voltak a szegedi színpadon Márton, Baross György, Sparda Lejla Kálmán, Ispeski Kálmán, Székács, Szendrői, Fekety Péter, Bulyovszkyné, Székely József, Tóth József, Bötvös Boross, Hémeti György, László József, Kövérné Korlácsy Ida, Aranyváry Emília, Molnár György, Jókai né Jelenyáki Róza, Lendvai Márton, Lendvai Mária, Pauline Kornélia, Szépré Márai Laura, Hirtling Mari, Kocsisovszky Baross Tamás János, Boér Emma, Nyilavöl Irma, Hegyi Aranka, Margó Cécile, Blaha József, Pálfi Ilka, Kovácsi Mária, Abrámyné Wein, Mar. It, Kopács János, Jászai Mari, Hever Irma, Mátyás Emília, Csilla, Teréz, Ujlácz Ede, Náday Ferenc, Vízváry Gyula, Kürv Klára, Pewny Irén, Bárdossy Ilona, Arányi, Odry Lohel, Takács Mihály, Szirmay Irre, Náday Ilona, Solymossy Elek, Kiss Mihály, Hémeti József, Tolnai Adolf, Gyöngy László, -Lévi János, Pauline Mária, László Ilka, Fenyvesi Emil Bándi Csaba, Fenyvesi Mária, Zoltány Gyula, Heltay Károly, Beres Oszkár, Alberti Wanda, Kovács Gyula, Gerő Ilka, Deák Emma. Az utóbbi évvel kezdés végecsapottak vendégszereplők, mert az az egyre fejlődő színházunk

mind kevésbé teszi szükségessé, hogy a közönség údorklóddását vendégművészek föléptével oldja meg. Viszont többször szerepelt a budapesti operaház társulata Szegeden, mint ahogy az utóbbi évekig nincs a városnak operatársulata, s a harmincas évtől kezdve a szegedi társulatok legfőképpen szegények operaházaként, inkább csak operettelőkként vannak. A szegedi társulatok vendégművészeiről viszont kevés adat van. A 19. század első évtizedeiben többször szerepel a szegedi társulat Hekón, Becskerekén, Baján és Szabadkán. Két külföldi körutáról is tudomásunk van. A szegedi dalszín társaság 1846-ban Szerdahelyi József vezetésével az északolasz ország körutát teszi. 1847-ben újabb turnéra indulnak, amelynek állomásai Bécs, Olmütz, Prága, Drezda, Lipcse, München, Berlin, Potsdam, Hamburg, Antwerpen, Koppenhág, Stettin, Páris, London, Dublin, Belfast, Manchester, Liverpool. Mindezt tekintetbe véve nyilvánvaló, hogy minde a szegedi színpadon szereplő vendégművészek, mind a vidéki, illetőleg külföldi színpadokon játszó szegedi társulatok lényeges szerepet töltenek be a magyar kulturális életben, s jelentékenyen hozzájárulnak a szegedi színi kultúra fejlődéséhez.

4. Operakultusz:

A szegedi operakultuszt vizsgálva, csaknem az állandó hivatásos színészet kialakulásáig, a 19. század második évtizedéig kell visszamennünk. Ekkor kezd nagyobb intenzitással működni Szegeden a színvívészet, s a prózai társulatokat lassanként ugynevezett színmű és daltársulatok váltják föl, s a közben-közben visszatérő szintársulatok mellett mind gyakrabban tűnnek föl operatársulatok is. Az első szegedi operaelőadások a 19. század harmadik évtizedében kerülnek bemutatásra. Ekkor ugyan még az ritkaság a szegedi színpadon, de időnként folyamán mind gyakrabban kerülnek a prózai darabok mellett operák is színre. Az 50-es években már pl. Havi-Szabó társulata minden héten egy operát is színre hoz, többek közt Weber "Bűvös Vadász" és Erkel "Hunyadi László" című operáját. A következő évtizedben Szabó-Filippovics társulata ismét több operával bővíti műsorát. Többek közt színre hozza Flotov "Járta", Mozart "Don Juan" és Verdi "Rigoletto" és "Troubadour" című operáit. A 60-as évek vége felé Follinus operatársulata játszik Szegeden. A 70-es évektől kezdve két német operatársulat szerepel, s a zene varázssával megfogja a közönséget, amely ekkor már a német színészettel szemben mereven elzárkozik. 1875-ben azonban már a zene sem kell német köntösben a szegedi közönségnek, s Röderer operatársulata rafizetással távozik Szegedről. A 19. század két utolsó évtizede a népszínmű virágkora, amikor az operaelőadások mind gyéresebbé válnak. A 20. század küszöbén kiváló színigazgatók kerülnek Szegedre, akiknek gondjuk van rá, hogy a komoly zenei műfaj se hiányozzék műsorukból, s így lassanként újra polgárjogot nyer az opera a szegedi színpadon. Mára Szeged városa is rajta van, hogy operaelőadások emeljék a zenei kultúrát. Fölveszi az színigazgatókkal kötött szerződésbe, hogy társulatukkal meghatározott számú operát kötelesek játszani. Ennek következményeképpen a színigazgatók elsőrendű karmestert s énekeseket kénytelenek szerződtetni, ami viszont az operettelőadások színvonalát is emeli. A városnak ez az operatámogató lépése azonban már másképpen rejti a drámai műfaj válságát, ami idővel a prózai darabok elszorításához vezetett. Így a színház fokozatosan elveszté izlésirányító hatását, s a színvonal a népiizléshez szűkül, az operaelőadások csak a városi közönség számára az egyre jobban fölburjánzó operettelőadásban. Az igazgatók, akik nem alkuszának meg művészi hitvallásukkal egymásután hagyják el a várost. Andor Zsigmond igazgatása alatt aki megpróbál szembefordulni az árral, újra fellendül az operakultusz, azonban anyagiak híján ő se bírja soká tartani a kormánykereket. Ettől kezdve rohamos hanyatlásnak indul Szegeden az operakultusz s Sziklai igazgatósága alatt szinte teljesen az operett dominál a műsorban, ami viszont nemcsak az opera halálát, hanem a drámai műfajok rohamos hanyatlását is jelenti, s ami egyben megdöbbentő bizonyítéka annak, hogy művé lesz a színház, ha megelégedezik izlésirányító, művészi hivatásáról s a népiizlés pusztá kihasználójává süllyed. Az operakultusz csak a 40-es évek elején kezd újra teret nyerni s a budapesti operaház vendégegyüttesének többszöri föléptével. Az 1943-44-es színiévadtól kezdve pedig Szegednek a drámai társulat mellett külön operaegyüttese van, amely tiszta lelkesedéssel

szolgálja a drámai és a zenei művészetnek ezt a csodálatos harmóniába olvadt egységét, az operát. E két műfaj kettéválasztása azonban nemcsak az operakultuszt szolgálja, hanem emeli a drámai műfaj színvonalát is, s így valóban a szegedi színi kultúra elmélyítője. Ilyenformán a drámai darabok mellett az énekes műfajok s főképp ezek legmagasabbfokú faja, az opera előtt is a fejlődésnek tág perspektívái nyílnak Szeged színpadán.

II. A SZINÉSZET ÉS A TÁRSADALMI ÉLET:

Szegeden a színészet kezdettől fogva szoros kapcsolatban van a társadalmi élettel. Már a piarista iskolai színjátszás is társadalmi esemény számba megy. A hivatásos színészet megjelenése is megmozgatja az egész szegedi társadalmat, amely hazafias kötelességének érzi a magyar színészet támogatását. Szeged művelt polgársága szívesen látja vendégül a színészeket otthonában, s a színház a társadalmi élet színtere lesz már a 19. század elején. A városházi színháztermet fényes ünnepség keretében nyitják meg s utána bálát rendeznek. Ettől kezdve gyakran maguknak sajátítják ki a színiigazgatók a bálak rendezését, s ezzel a közönség és a színészet közeledését mozdítják elő. Különösen a kaszinók működése teszi elevenné a színészet és a társadalmi élet kapcsolatát. A kaszinók ifjúsága a magyar színészet lelkes támogatója, bérleteket szíjt, irányítja a közvéleményt, s maga is működvelő előadásokat rendez. A szabadságharc, az abszolutizmus kora és a kiegyezés viharos korszaka után a szegedi társadalom öntudatos magatartása következtében változatos diadalt arat a magyar nemzeti színészet az idegen törekvésekkel szemben. A század utolsó évtizedeiben a népszínmű előadások válnak Szeged társadalmának szükségletévé, amelyben megtalálják a korizlésnek megfelelő népi elemet s muzsikát egyaránt, de amelynek színvonala felfelé ívelő tendenciát mutat. A színház azonban soha nem jelent Szegeden stagnálást, s a 20. századdal ismét a komolyabb műfajok kerülnek élre, a névő emelkedik, s a szegedi színészet ismét megtalálja hivatását a város társadalmával szemben, a drámai és a zenei kultúra emelését. Művészeti szempontból ugyan a 20. század utolsó évtizedéig visszaesések is mutatkoznak, de alapjában véve a színvonal emelkedőben van. A társadalmi életre nemcsak a hivatásos színtársulatok, hanem az utóbbi években az egyetem működvelő színjátszó csoportja is befolyást gyakorol, minthogy előmozdítja a színészet és a szegedi társadalom közeledését, s irányt mutat a színházi kultúra fejlődésének.

1. Szegedi színészek:

Szegeden kezdettől fogva főképpen más vidékekről szülöttet szolgált a színművészetet. Elvétve azonban szegedi színészek is akadnak, akik mind Szegeden, mind a vidéki színpadokon járva a magyar színi kultúra fejlesztésére alkusznek fő. Az első ismert szegedi színészek a 19. század 40-es éveiből Hódy János és Tereszváry Antal. Az első szegedi népszínműnek Kiss Klára, Nagy Ibolya, Lévy Margit és Lévy Soroleta. Tőrvábbi szegedi színészek: Kiss János Tiszai Dezső /Gyulai/, Szirmai Imre, Mosonyi Károly, Lovász Dezső, Bortos Gyula, Kunszki Kendei Klára, Z. Holmér József, Berényi Miklós /Jenák/, Berégi Oskár. Azonban a szegedi színpadon buzgóbb ideig szereplő jobb kvalitású színészek többle, akik szívesen színikon nem szegedek ugyan, hanem főként a fővárosi színpadon, s közülük nem csupán Szegedről indul pályájuk a színi pályára, hanem az országos körútra felé. Ilyen formán a szegedi színészek jó hányada országjáró előadóművész és becsületet szerez a szegedi színi kultúrának.

2. Szegedi színi kritika:

Első szegedi színi kritikáink megírják a drámaírókhoz fűződő viszonyukat. Elsőnek Dugonics András írja az 1862-es évvel kezdődő Szegedi 1762-es előadott magyar nyelvű világi színi előadásokról. Ezzel Ber-

[illegible]

rának. Már a piarista iskolai színjátékokat is fölkarolja a városi társulat, ami a 18. század első felében színházat emelt az iskolajátékok céljaira, majd ennek pusztulása után újabb hajlékot épített a piarista iskoladrókk előadására. Szeged az első város Magyar földön, amely a hivatalos nemzeti színházat számára méltó színpadot állított, mikor 1800-ban az új városnőze épületében színház előadótérmet rendez be. A 19. század folyamán hosszabb, rövidebb életű egyrészt hivatalos, másrészt társadalmi jellegű egyesülések jönnek létre: Színház Bizottmány, Színház Választmány, Színház Egyesület stb. címen, amelyek fő célja a követhető művészi összeállítások: választ a jelentkező társulatok közül, főúrral a műsorra, a társulat tagjait a díjazásért, az egyes színműveikért, a művészi színvonaluk kiértékelésére, bérlőket gyűjt stb. 1873-tól fogva a hatóság intézkedéseiben szerepel a színházoké. Ettől kezdve csak az a társulat játszhat Szegeden, amely ehhez helyhatósági engedélyt szerez, s ezzel a színház a hatóság erkölcsi és anyagi védelme alá kerül. A város gazdag tapasztalatait érvényesíti a színházszervezéssel kötött szerződésekben, ne hogy a szegedi színpad kísérleteknek szolgáljon porondul. A 20. században a magánvállalkozók folytonos anyagi válsága fölveti azt a gondolatot, hogy a város vagy a közeli kezeltetésbe a színházat, ami a huszas évek vége felé meg is történik, de nem sikerül, már a harmincas évek kezdetén ismét magánvállalkozóknak adja át a vezetést. A városnak azonban ettől kezdve is mondja várá, hogy a szegedi színház nem külső kiállítás, mind művészi színvonal tekintetében méltó legyen a város évszázados kultúrája hagyományára.

A város anyagilag s erkölcsileg egyaránt mindenkor a szegedi színészet fíradhatatlan támogatója. Már a piarista színjátékok költségeire is a tanács többnyire nagyobb összeget utaltatványoz. 1860-ban Szabó színtársulatának támogatására 1000 forintot szavazott a közgyűlés. 1865-ben Kárász Benő horvosi földbirtokos a szegedi színészet működésének támogatására 1873-tól kezdve a közgyűlés rendelkezésére 500-1000 forintot szavaztatta a színtársulatok költségére. 1883-tól a város költségvetésébe

ben 14000 forint. Szerepel saját jövedelméből színházi előadásra, 4000 forint. A Pastor Lloyd alapból egyéb kívül a fűtési költségeket fedezi, s a vállalkozásra 4000 forint szubvenciót ad. Mikor a 20. század elején a város köztársasági önkormányzatává alakult, a színházról a tanácsot, a közgyűlést 30 operatív bizottságok, főleg az igazgató elnökség. A vállalkozás és az azt követő vállalkozásokon állítva, a város rendszeresen támogatja a szegedi színházat egészen a legutóbbi időkig. Az anyagi támogatás mellett nem kevésbé fontos a város erkölcsi támogatása sem. Már 1800-ban az új színházi terem átadásakor kiküldi a tanács a szerződésben, hogy a magyar színházat az idegenek szemében mindig elsőbbség illeti meg. 1806-7-es színházi évadban a bíráló és a színházvezető közt társadalmi vitát a tanács a színházak javára dönti el. Ugyancsak ebben az időben a társulat egyik tagja írodzva számol be a szegedi közönség tüntetően szíves fogadtatásáról. 1816-ban a tanács a színházi terem használatát Láng társulatnak díjtalanul engedti át. A város ezután is mindig szíven viseli a magyar nemzeti színházat sorát, s nem utolsósorban ennek köszönhető, hogy az idegen színházak még a század 70-es éveiben eltűnik Szegedről. Midőn kiesik az idegen vetélytárs, a város akkor sem szűnik meg végig a 19. és a 20. századon teljes erkölcsi anyagi támogatni a szegedi színházat, s minden eszközt felhasznál, hogy emaképszerűsítést elérje, hogy betölthesse igazi feladatát.

Szegeden a hatóság és a közönség egyaránt mindig tudatában volt annak, hogy a színészet több mint a szórakoztatás pusztán eszköze, hogy a magyar színészet ügye egyben nemzeti kultúrügy. Ezért támogatja a város már a piarista iskoládról kikerülő szívtűző következetességgel a színügyet, ezért adott már a 19. század kezdetén minden más magyar várost megelőzve méltó hajlíkot Tháliának, s a várost rombadöntő nagy árvíz után ezért volt lényeges számára az újjáépítésben a magyar színháznak az ország második városához méltó színházat emelni. A szegedi közönség is a nemzeti színészet kulturális jelentőségének tudatában, minden időben lelkesen támogatta a színészetet. Ez a lelkesülés azonban túlterjedt a város határain, amikor Nemzeti Színház építésére, annak országos jelentőségét átérzve, mind a tanács mind a polgárság jelentékeny összeget adományozott. Különösen az abszolútizmus korában szabotáló, hogy a szegedi színház a nemzeti szellem gyújtópontja, s a társadalom mozgatókerekének egyikje s irányítója. 1878-ban megalakult Színügyi Egylet a szegedi színészet nemzeti kultúra is jelentőségének tudatában céljait a következőképpen fogalmazta meg: "... a szegedi magyar színházat erősítése, biztosítása és felvidékosítása". Az 1889-ben tartott színész-kongresszuson Balassa Árpád a szegedi színházat képviselőként a színészet nemzeti és kulturális céljáról beszéldözve azt mondta, hogy "az első kötelessége a színháznak, hogy a magyarságot a kultuszszférában tartsa, s a színház a legfontosabb helyen áll a vidéki köznevelésnél középpontoként tekintendő a színház szerepe, mivel ottörő szerepét vállalta a magyar művelődési decentralizációját sürgető, ha is adószerű iránymutatnak. Ugyancsak Balassa Árpád 1906-ban egyik közgyűlési beszédében is a szegedi színházat "felvidékosítást sürgetve" felhívta, hogy "... vidéki kulturális központoknak kell lenniük saját körökkel "... amelyeket vidékünknek ..." a magyar kultúra érdekében a főváros központjának közelebb kell hozni". A város vezetői rajtakapták a színházhoz hordozatos hivatását ezzel együtt tartva, hogy a szegedi színház a felvilágosítás. Ezért a Dacorius Társaság ajándékozta a színház felvidékosítására pénzintézet; azonban jelentékeny összegre számolt. 1900-ban a Színügyi Bizottság is 2000 korona pályadíjat tűzött ki a felvidékosításra, amelyet Balassa Árpád harmincöt százalékos arányban kezdte el pályázat, de végül egyik dráma sem ütötte meg a határt, így 91 pályamunka érkezett be. A 20. században pedig főképp a színházról szóló felvilágosítások miatt hívták a város a szegedi színészet nemzeti és kulturális hivatására. Mindennek nyilvánvaló, hogy a hatóság és a közönség egyaránt tudatában volt annak, hogy a magyar színészet ügye egyben nemzeti kultúrügy.

3. A színészélet sorsa Szegeden:

Ha visszatérünk a szegedi színészet történetén, azt kell látnunk, hogy mindig eléggé nehéz és küzdelmes az útja, annak ellenére, hogy mind a hatóság mind a közönség részéről kezdettől fogva kiváló támogatást élvezett. A 18. században a szegedi irodaladrámák a szegediek, s a környező falvakból összegyűlt közönség előtt egyforma érdeklődést arattak. A Szegeder szereplő első magyar színtársulatok a magyar színügy iránt őszinte lelkesedést vívtak ki. A 19. század további folyamán az első versenytársa akadt a német szívtársulatnak, amely gyakran a legújabb eszközöket is fölhasznált a siker érdekében. Különösen a szabadságharc után vált nehezzé a helyzete, azonban a szegedi közönség lelkes támogatása átsegítette minden válságos időszakon s végső sikerre juttatta a német színészettel szemben. Ettől kezdve már vetélytárs nélkül halad a megkezdett úton, a küzdelem csak a műsor egyensúlyáért s a színvonal művészi voltáért folyt. A 19. század folyamán két virágkora volt a szegedi színésznek: az egyik a reformországgyűlések alatt kb. 1838-tól kezdve, a másik a kiegyezés előtti években, különösen 1860-61-ben amikor a nemzeti érzés minden vonatkozásban föllángolt. A 20. század folyamán a világháború és a követő válságos évek jelentettek komolyabb nehézséget a szegedi színészet történetében, de a 30-as évek vége felé a színészet sorsa megint biztató képet öltött. Ettől kezdve úgy látszik derül a látóhatár a szegedi színészeti fölött, ami megadja a lehetőséget, hogy a jövőben ki legyen küszöbölve minden nehézség és félreértés a város és a színészet között, hogy betölthesse a város életében igazi hivatását.

IV. A SZEGEDI SZÍNÉSZET HIVATÁSA:

A Szegedi színészet előtt egészen különleges hivatás áll. Amint már a 19. század elején megmutatkozott s a század vége felé sürgető követelményként ismét fölmerült, úgy ma is nagyfontosságú kulturális szempontból, s kiváltképen a színészetre való tekintettel Szegednek központi jellege. Amint Szeged a magyar kulturaközösségben az anyagi és szellemi kultúra minden területén kezdettől fogva az Alföld fókusza volt, úgy kétségtelenül fontos, hogy színi kulturája a jövőben is e nagy és jellegzetes magyar tájegységnek szellemi középpontja, friss vérkeringést mozgó szíve legyen. A szegedi színésznek ebben van elsőrendű fontosságú hivatása, hogy itt az Alföld szívében egy egységes kulturális középpontot alakítson ki, amelynek megvan a sajátos egyéni arculata, azonban a maga gazdagságából bőkezűleg szórhatja kincseit a nélkül, hogy maga szegényednék, s így új színnel gazdagítsa az egyetemes magyar kultúrát.

1. Pedagógiai feladatok:

A színésznek minden l'art pour l'art elmélet ellenére nyilvánvaló pedagógiai feladata. A szegedi színésznek egész történetén végig is vonul ez az izlésirányító, izlésnemesítő törekvés, amely elszántan mindig az árral szemben a népiizlés lefelé húzó hatásától szabadulni igyekező, azt teljes erőfeszítéssel, igazi hivatástudattal emelni igyekszik. Meg is mutatkozik nevelő hatása az irodalom, - a zenekedvelés terén, s a színházi műsor színvonalának fokozatos emelkedésében, mert hiszen az időszakos visszaesések ellenére is a színvonal alapjában emelkedő tendenciát mutat. A jövőre nézve is tehát alapvető fontosságú, hogy a szegedi színház, de kiváltképen a szabadtéri játék ne perccélmények forrása legyen, hanem sorsdöntő hatások előidézésével igazi emberi épülésnek szolgáljon kiindulópontjául, így betöltve mindenek fölött a legnagyobb és legigazibb emberi hivatást.

2. Nemzeti küldetés:

Szeged szellemi életét mindig nemzeti célu gondolatok irányították. A szegedi színészet is mindig tudatában volt nemzeti küldetésének, amennyiben a szegedi színjátszás kezdettől fogva elsősorban a nemzeti kultúrát szolgálta. A szegedi közönség is a színészet nemzeti hi-

vatásának tudatában áldozatos lelkesedéssel támogatta a magyar színjátszást már akkor is, mikor az még nem volt versenyképes a német színészethez viszonyítva. A szegedi színészet is kezdettől fogva, minden egyes társulat lelkes, odaadó munkája révén teljes céltudatossággal egyetlen cél szolgálatába állította minden energiáját, hogy felszabadítván a magyar kultúrát a német befolyás alól és azt teljes tisztaságában és pompájában bontakoztassa ki. Így hosszú évtizedek fáradtságos munkája eredményeként elérte, hogy a szegedi színpad osztatlanul a nemzeti kulturé lett. A szegedi színészet azonban az idegen befolyástól szabadon sem szűnt meg különösképpen a nemzeti kultúrát szolgálni, mint a magyar népi erőkből való egyetlen forrást, amelyből új és teljesebb életünk fakadhat.

3. Művészeti távlatok:

A szegedi színészet kezdettől fogva harcot vív a művészeti színvonalért. Történetén végigtekintve néhány időszakos visszaesés ellenére is megállapítható, hogy a közönség izlésének finomodásával, művészi igényének növekedésével arányban a szegedi színjátszás művészeti színvonalja is fokozatosan emelkedik. Talán már nem sok idő van hátra addig, amikor a szegedi színjátszás művészeti távlatai is kitágulnak és kitárulnak, magukhoz ragadva az embert, mikor már a színház és főképpen a szabadtéri színpad nemcsak a szűkörű polgárság szintelen izlésének kifejezője lesz, hanem mint átfogó, egyetemes művelődési és egyben világnézeti tényező a nagy és megrázó művészi átélés izzásában magához vonzza a szegedi magyarság legszélesebb néprétegeit és így a színpad nagy, átformáló élménykomplexumának kohójában megtisztítva, a korunk vajadásában születő új kor-szak új emberét állítja bele az új magyar életbe.

4. Kultikus jelleg.

A dráma és a színművészet nemcsak Szegeden, hanem világszerte eltávolodott eredeti alapjaitól, amelyből kinőtt, s levetkőzte szertartásszerű kultikus jellegét, amely még a görög drámában oly szép összhangba olvad a költészettel. Ez a jelenség az új kor emberének racionális hajlamából magyarítható, amely mindinkább eltávolodik a misztikumtól, az irracionálístól, a transzcendenstől. A drámafejlődés útja így a szegedi színpadon is ebben az irányban haladt, s mindinkább az individualizmus zsákutcájába torkollott, minthogy ez az út a jellemdráma érdektelen hajszálhasogató egyéni problémáinak boncolásához vezetett. Így a dráma csak kevés kiváltságosok élményévé vált, s a nagy tömegeknek az olcsó és hig szórákozást nyújtó könnyű fajsúlyú műfajok okozta kábulat jutott csak osztályrésül az igazi művészi élmény helyett. Ennek reakciójaként támadt föl a vágy a szegedi közönség lelkében, hogy a dráma nagy, magtisztító élményében az egész társadalom részesüljön, ami végső fokon a szabadtéri játékok megrendezéséhez vezetett. Már a szegedi színművészet itt sem találta el még az igazi hangot, de mégis ebben közelítette meg legjobban azt az eszményt, amely a széles néprétegek lelkében él. A drámától azt várjuk ma, hogy az emberi sorsot állítsa elénk, az emberlét titkát villantsa föl előttünk, emeljen önmagunk fölé, kozmikus távlatokat nyisson, problémáinkra megoldást hozzon, meggyalázott emberméltóságunk öntudatára ébresszen, s az egyetemes emberi és nemzeti jellegén túl megéreztesen valamit szegediségünk misztikus mélységeiből is. Ide kell a szegedi színjátszásnak oltalálnia, ezt kell a szegedi drámaírásnak megvalósítania. A művészetnek ezt az egyetemes igényeit azonban csak egy egészen új drámai műfaj töltheti be, amely egyetemes világnézetből fakad, s egyben kultikus kötöttség járul hozzá amely szertartásos, artisztikus, istentisztelet szímba megy. Ezt a középkori misztériumjátékokhoz való visszatérés hozhatja meg, amely a szabadtéri játékok eszményi műfajává kell, hogy váljék, s melynek stílusa és szelleme kell hogy áthassa a szegedi színpad műsorát is, hogy megvalósuljon újra itt a dráma, a költészet koronájában a kultusz és a művészet harmonikus egysége s Szeged színi kultúrája az egyetemes magyar színművészet számára új utat mutasson. Így tölti be a szegedi színészet igazi hivatását, nemcsak magának a városnak, hanem az Alföld, sőt az egész ország színi kultúrájának.

- Alszegehy Zsolt: Drámai emlékeink a középkortól Bessenyeiig Budapest /Szegedi Lőrinc:/ Teophania. 1575./
- Balassa Ármin : A cégér.
- Balassa Ármin : Birálati jelentés. Szeged, 1902.
- Balassa Ármin : Községi beszéde a szegedi színészet állandósítása érdekében. Szeged, 1896.
- Balassa Ármin : Parasztzivek. Szeged 1889.
- Balassa Ármin : Szegény Laci. Szeged, 1886.
- Balázs Béla : Fekete korsó. Gyoma, 1919.
- Balázs Béla : Az utolsó nap. Budapest.
- Balázs Béla : Dialógus a dialógusról. Gyoma.
- Balázs Béla : Dr. Szélpál Margit. Tragédia. Gyoma, 1918.
- Balázs Béla : Halálos fiatalság. Gyoma, 1917.
- Balázs Béla : Játékok. Gyoma, 1917. / A fából faragott királyfi, a halász és a hold ezüstje. /
- Balázs Béla : Misztériumok. / A kékszakállu herceg vára, A tündér, A Szent Szűz Vére. / Gyoma, 1918.
- Bálint Sándor : A szegedi szabadtéri játékok mérlege. Korunk Szava, 1937.
- Bálint Sándor : Fekete Mária. Korunk Szava, 1937.
- Bálint Sándor : Berczeli Anzelm Károly: Sámson és Delila. Napkelet, 1936.
- Bálint Sándor : Szegedi irodalom. Előadások. Szeged, 1944-45.
- Bányász Imre : Emlékirata a szegedi színház újból való fölépítése tárgyában. Szeged, 1885.
- Bayer József : A magyar drámai irodalom története, 1897. Budapest, 1897.
- Berczeli Anzelm Károly : A lángész. Mitosz.
- Berczeli Anzelm Károly : Fekete Mária.
- Berczeli Anzelm Károly : Fegyencek. 3 egyfölvonásos. Szeged, 1933.
- Berczeli Anzelm Károly : Fiatalok. Szeged, 1933.
- Berczeli Anzelm Károly : Tigrisek. Szeged, 1933.
- Berczeli Anzelm Károly : Uram irgalmazz. Szeged, 1938.
- Császár Elemér : A kegyesrendiek magyarországi iskoláiban 1670-1778. előadott drámák jegyzéke. Prónai Antal hagyatékából. Irodalom Történeti Közlemények. 1915.
- Czapáry László : Misztérium és iskoladráma. Székesfehérvár, 1895.
- Csongrád vármegye monografiája.
- Czimer Károly : A szegedi kaszinó színjátszó társasága. Szeged, 1928.
- Czimer Károly : Szeged monografiája. Szeged, 1901.
- Demjén László : Piarista beszéde, az első szegedi színház megnyitása-kor. 1735. aug. 1-én. Kézirat.
- Ditrói Mór emlékiratai. Komédiások.
- Dugonics András : Arany percek. Pest, 1800.
- Dugonics András : Bátor Mária. Budapest.
- Festett világ festetlenül. Szeged, 1865.
- Heinrich Gusztáv : Szegedi Theophaniája. Egyetemes Philológiai Közl. 1987.
- Ifjúsági Színház. 10 színdarab. / Szerk. egy szegedi tanár / Szeged, 1883.
- Juhász Gyula : Atalanta. Kézirat.
- Kiss-Tonelli-Szigethy : Szeged monografiája. Budapest 1927.
- Könyves I. : Szeged színészetel 1719-1860-ig Szegedi Napló, 1890.
- Lugosi Döme : A piaristák drámajátékai. Szeged, 1930.
- Lugosi Döme : A piaristák szegedi drámajátékainak színlapjai. Szeged, 1930.
- Kulinyi Zsuzsmond : Szeged ujkor. Szeged, 1901.
- Lugosi Döme : A perffölvétel. Szeged, 1927.
- Lugosi Döme : A szegedi szabadtéri játékok története. Budapest 1932.
- Lugosi Döme : A szegedi színészet vázlatos története. Szeged, 1929.
- Lugosi Döme : Az apostolok. Szeged, 1924.
- Lugosi Döme : Az első magyar játszószíni társaság játékrndje. Irodalom-történeti Közlemények.
- Lugosi Döme : Berengócia. Szeged 1927.
- Lugosi Döme : Kelen László és az első magyar játszószíni társaság Szeged, 1927.

János Dörö : Szerb színészet Szegeden, 1942.
 Magyar Irodalmi Lexikon. Budapest. —
 Maróthy Mátys : Amália, Szellőcsók gyrtusz koszorúja. Játék három-
 felvonásban. Szeged, 1825. —
 Móra Ferenc : Betlehemi csillag. Szeged, 1903. —
 Palotás Fausztin : Kubikosok. Szeged, 1920. —
 Palotás Fausztin : Nádorszerdém. Kézirat. —
 Pásztor József : A szegedi szabadkör játékok története. Szeged, 1933.
 Pataki József : A magyar színészet története 1790-1890-ig. Budapest 1922.
 Petróczi István : Esztetika : Előadások. Szeged, 1943-44. —
 Pantér Jenő : A magyar irodalom története 4. köt. Budapest 1931. —
 Prónai Antal : Dugonics András életrajza. Szeged 1903. —
 Reizner János : Szeged története III. köt. Szeged, 1897.
 Reizner János : A régi Szeged. Szeged 1884.
 Schöpflin Aladár : Magyar Színészeti Lexikon. —
 Solymossy Sándor : A Betlehem népművészeti múzeumokban s a dráma történe-
 tében. Budapest 1894. —
 Szinéri György : A császár nevében. Történelmi színmű 4 felvonásban Szeged 1941.
 Szinéri György : Sancha. Történelmi dráma 4 felvonásban Szeged, 1892. —
 Szinyei József : Magyar írók élete és munkái. Budapest 1902. 13. köt. —
 Szmollény Nándor : A szegedi magyar nemzeti színészet százéves története
 Budapest 1906. —
 Szmollény Nándor : A szegedi színművészet kritikája. Szeged, 1912.
 Szegedi Színház. Gyalu műsorával. Szeged, 1926.
 Tömörkény István : Három színjáték. Szeged, 1942. —
 Váli Béla : Szuper Károly színi naplója. Hazánk. XI. köt.
 Vedres István : A szegedi muzsák százados ünnepe. Szeged 1820.
 Vedres István : A haza szeretete, Szeged, 1809.
 ----- : Halálos fiatalság. Balázs Béla drámája. Világ. 1917.

T A R T A L O N J E G Y Z É K .

A. A szegedi színjátszás.....	1.	oldal
I. Szeged kulturális légköre.....	1.	"
II. Misztériumjátékok.....	2.	"
III. Piarista iskoladramák.....	3.	"
1. Az előadott darabok.....	3.	"
a. Tárgya.....	5.	"
b. Eredetisége.....	5.	"
c. Nyelve.....	6.	"
2. Az előadások jelentősége.....	6.	"
a. Külső képe.....	6.	"
b. Célja, alkalmi jellege.....	7.	"
3. A piarista színház.....	7.	"
a. Az írói és rendezői munkakör összeolvadása.....	7.	"
b. Főnmeradt színlapok.....	8.	"
c. A piarista színjátszás hivatása.....	8.	"
IV. A hivatásos színészet kezdetei	9.	"
1. Kelemen László társulata.....	9.	"
2. Wesselényi társulata.....	10.	"
3. Az idegen színészet szerepe.....	11.	"
V. A vándortársulatok és a színészet állandósítása.....	13.	"
1. A magyar társulatok vállalkozása a 19- .században.....	13.	"
2. A színház épület kérdése.....	15.	"
3. A színészet nemzeti hivatása	17.	"
a. Állandósítási törekvések.....	17.	"
b. A reformkor és az abszolutizmus színészete.....	18.	"
c. A művészet küzdelme a színvonalért.....	19.	"
4. Az ifjusági műkedvelők szerepe Szeged színi kulturájában.....	19.	"
VI. A 20. század színészete.....	20.	"
II. Aszabadtéri játékok.....	22.	"
A szegedi drámaírók.....	24.	"
I. A 16.sz-i Szegedi Lőrinc és a 17. század	24.	"
II. A 18. század szegedi piarista iskoladramáinak szerzői:.....	25.	"
1. Írók, fordítók és átdolgozók.....	26.	"
2. Latin és magyar nyelvű iskoladramák.....	26.	"
III. Dugonics András összekötő kapocs az iskolai színjáték és a vi- lági dráma között.....	27.	"
IV. A 19. század szegedi drámaírói	28.	"
1. A század első feléből	28.	"
2. A század második feléből.....	28.	"
3. A 19. század szegedi drámaíróinak jelentősége	29.	"
V. A 20. század szegedi drámaírói.....	29.	"
1. A lassu, fokozatos haladás képviselői	29.	"
2. Balázs Béla.....	30.	"
3. Berczeli Anzelm Károly	31.	"
VI. A szegedi drámaírás fejlődésének iránya.....	32.	"
Szeged színházi kulturája.....	33.	"
I. A színház kulturális jelentősége.....	33.	"
1. A műsor	33.	"
2. Szegedi bemutatók.....	34.	"
3. Vendégszereplések.....	34.	"
4. Operakultusz.....	35.	"
II. A színészet és a társadalmi élet viszonya.....	36.	"
1. Szegedi színészek.....	36.	"
2. Színi kritika.....	36.	"

3, . A közönség.....	37:	oldal.
III. Szeged a nemzeti színészet fölkarolója.....	38:	"
1. A város anyagi és erkölcsi támogatása.....	38:	"
2: A szegedi színészet mint nemzeti kulturügy.....	39:	"
3. A színészet sorsa Szegeden.....	40:	"
IV. A szegedi színészet hívatása.....	40:	"
1: Pedagógiai feladatok.....	40:	"
2: Nemzeti küldetés.....	40:	"
3: Művészi távlatok.....	41:	"
4. Kultikus jelleg.....	41:	"
Bibliográfia.....	42:	"